

2015

þý Á ç Ä ¬ Ã µ¹ Â^{0 ± 1} Ñ Ç - ´^{1 ±} » Í Ñ · Â Ä
þý š Å À Á^{1 ± 0} ç Í (1948 - 1960): ç¹
þý ´¹ À » É^{¼ ±} Ä^{1 0} - Â µ^{¾ µ} »^{-¾ µ¹} Â^{0 ± 1}
þý Ä É^½ µ^¼ À » µ⁰ ç^¼ - ½ É^½

Giallouris, Georgios

þý Á³ Á^{±¼¼ ±} Ñ Ñ ç^½ • » » · ½^{1 0} Ì ç »¹ Ä¹ Ä^¼ Ì, £ Ç ç » ® · Ä¹ Ñ Ñ · ¼¹ ½ ¥³ µ^{- ±} Ä, ± ½ µ Ä¹ Ä

<http://hdl.handle.net/11728/6899>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Προτάσεις και Σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1960),
οι διπλωματικές εξελίξεις και η στάση των εμπλεκομένων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΙΑΛΛΟΥΡΗ

Σεπτέμβρης, 2015

Προτάσεις και Σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1960),
οι διπλωματικές εξελίξεις και η στάση των εμπλεκομένων

του

ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΙΑΛΛΟΥΡΗ

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Πάφος, Κύπρος

2015

Υποβληθείσα

σε μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων
για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Τίτλου
Master of Arts στον Ελληνικό Πολιτισμό

© Γιώργος Γιαλλούρης

Προτάσεις και Σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1960),
οι διπλωματικές εξελίξεις και η στάση των εμπλεκομένων

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ Ανδρέας Αγαθοκλέους

Εξεταστική Επιτροπή
Ανδρέας Αγαθοκλέους
Δημήτρης Παπαδής
Διοτίμα Παπαδή

Σχολή Νομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου

Σύνθεση Εξεταστικής Επιτροπής

Ανδρέας Αγαθοκλέους

Δημήτρης Παπαδής

Διοτίμα Παπαδή

Τίτλος

Προτάσεις και Σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1960),
οι διπλωματικές εξελίξεις και η στάση των εμπλεκομένων

Περίληψη

Η εργασία πραγματεύεται τα διάφορα σχέδια λύσης του κυπριακού προβλήματος από το 1948 έως την τελική κατάληξη όλων αυτών των προσπαθειών, τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, το 1960.

Πραγματεύεται ακόμη τον χαρακτήρα και το περιεχόμενο αυτών των σχεδίων, καθώς επίσης και τις αντιδράσεις των ενδιαφερόμενων μερών. Γίνεται επίσης προσπάθεια κριτικής αποτίμησης του κάθε σχεδίου και παρουσιάζεται και η θέση της δεξιάς και του ΑΚΕΛ στα εν λόγω σχέδια.

Η εργασία κλείνει με την παρουσίαση των συμπερασμάτων μου για τα διάφορα σχέδια μέσα από το περιεχόμενό τους και γενικότερα μέσα από τη διεθνή και εσωτερική κατάσταση.

Καταλήγοντας θα έλεγα ότι η μελέτη μου αποσκοπούσε στην παρουσίαση των διαφόρων σχεδίων και προτάσεων για επίλυση του κυπριακού προβλήματος, στην ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων του κυπριακού ζητήματος, στη στάση που τήρησαν οι εμπλεκόμενοι σ' αυτό και στα συμπεράσματα, που φυσιολογικά πρέπει να εξαγάγει ο μελετητής αυτής της περιόδου.

Abstract

The project examines the different solution plans to the Cyprus problem since 1948 until the final outcome of all these efforts, which is the London and Zurich Agreements of 1960.

It also examines the nature and content of these plans, as well as the reactions of interested parties, moreover attempt to criticize plan. The views of the right side and AKEL are also presented these plans.

The work ends with the presentation of my findings on the various projects through their contents and more generally through the international and domestic situation.

In conclusion I would say that my study was aimed at presenting the various plans and proposals for the solution of the Cyprus problem, to highlight the particularities of the Cyprus issue, the attitude of those involved in it and the conclusions which naturally must be derived.

Πίνακας Περιεχομένων

Τίτλος.....	1
Περίληψη	2
Πίνακας Περιεχομένων.....	3
Πρόλογος	5
Πίνακας βραχυγραφιών/συντομογραφιών.....	6
Εισαγωγή	7
ΜΕΡΟΣ Α΄	9
1. Διπλωματική δραστηριότητα.....	9
2. Η Διασκεπτική Συνέλευση του 1948 - Οι θέσεις των εμπλεκομένων.....	11
1.1. Οι θέσεις της Αριστεράς	12
1.2. Οι θέσεις των Τουρκοκύπριων εθνικιστών	13
1.3. Οι θέσεις της Δεξιάς και της Εθναρχίας	14
2. Συνέπειες	15
3. Μεσοδιάστημα 1948 - 1955	17
ΜΕΡΟΣ Β΄	18
1. Οι βρετανικές προτάσεις του 1955 (Σχέδιο Χάρντινγκ).....	18
1. 1. Τι προέβλεπε το Σχέδιο Χάρντινγκ	18
1. 2. Συμπεράσματα	20
ΜΕΡΟΣ Γ΄	23
1. Οι συνταγματικές προτάσεις Ραντκλιφ.....	23
1. 1. Εισαγωγή	23
1. 2. Τι προέβλεπαν οι προτάσεις Ράντκλιφ	24
1. 3. Αξιολόγηση των προτάσεων Ράντκλιφ.....	25
1. 4. Εγγραφή του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.....	26
ΜΕΡΟΣ Δ΄	28
1. Το σχέδιο Φουτ.....	28
1. 1. Εισαγωγή	28

1. 2. Τι προέβλεπε το σχέδιο Φουτ	28
1. 3. Αντιδράσεις.....	29
1. 4. Αξιολόγηση.....	30
ΜΕΡΟΣ Ε΄	31
1. Σχέδιο Μακμίλαν	31
1. 1. Εισαγωγή	31
1. 2. Τι προνοούσε	33
1. 3. Αντιδράσεις Μακαρίου.....	36
1. 4. Αντιδράσεις Ελληνικής Κυβέρνησης	36
1. 5. Αντιδράσεις Τουρκικής Κυβέρνησης	37
1. 6. Συμπεράσματα	38
2. 1. Σχέδιο Σπάακ – Βρετανικές απειλές.....	39
3. 1. Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου	42
3. 2. Η βασική δομή της Δημοκρατίας της Κύπρου	43
3. 3. Διεθνείς Συνθήκες.....	46
3. 4. Αντιδράσεις Συμβαλλόμενων	48
3. 5. Θέσεις ελληνοκυπριακών κομμάτων	49
3. 6. Θέσεις ΑΚΕΛ	50
3. 7. Θέση Τουρκοκυπρίων.....	52
3. 8. Θέσεις ελληνικής κυβέρνησης και αντιπολίτευσης.....	53
3. 9. Θέσεις τουρκικής κυβέρνησης και αντιπολίτευσης.....	54
3. 10. Θέσεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ	55
ΜΕΡΟΣ Στ΄	57
1. Συμπεράσματα	57
Παράρτημα	59
Βιβλιογραφία	60

Πρόλογος

Ζώντας, ως μαθητής Λυκείου, την ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση για το είδος της λύσης του Κυπριακού, άρχισα να προβληματίζομαι και σταδιακά να ανακαλύπτω τις δυσκολίες και την πολυπλοκότητα του κυπριακού προβλήματος.

Η περίοδος κατάθεσης του Σχεδίου Ανάν, καθώς και η μετέπειτα αντιπαράθεση στο Δημοψήφισμα του 2004, αλλά και αργότερα, με οδήγησαν σε προβληματισμούς για το «τι δέον γενέσθαι». Και χωρίς γνώση της Ιστορίας, κανείς δεν μπορεί ούτε να προχωρήσει, ούτε να κατανοήσει, ούτε να ερμηνεύσει γεγονότα, ούτε και μπορεί να προδιαγράψει το μέλλον. Πόσο μάλλον όταν πρόκειται για το μέλλον ενός ολόκληρου λαού!

Οι προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού ζητήματος από το 1948 έως και τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, η θέση των ξένων δυνάμεων που ενεπλάκησαν στο κυπριακό, οι θέσεις των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων και οι θέσεις της Αριστεράς και της Δεξιάς με επηρέασαν ιδιαίτερα, και αυτός είναι και ο λόγος που αποφάσισα να ασχοληθώ με αυτό το θέμα.

Ως εργαζόμενος, αντιμετώπισα αρκετές δυσκολίες για να ολοκληρώσω την εργασία αυτή, κυρίως λόγω του περιορισμένου χρόνου που είχα. Επίσης, η συγκέντρωση της βιβλιογραφίας δεν ήταν εύκολη υπόθεση, αφού απουσιάζουν οι πλούσιες και ενημερωμένες βιβλιοθήκες από την επαρχία μου. Με πολλή επιμονή κατάφερα να εξασφαλίσω κάποιες παλαιές εκδόσεις οι οποίες με διευκόλυναν στην προσπάθειά μου. Μερικοί άγνωστοι πρωταγωνιστές των γεγονότων, μού πρόσφεραν ιδιαίτερη βοήθεια, όπως και το Ινστιτούτο Προμηθέας που μου πρόσφερε μέρος του αρχείου του.

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα τη διπλωματική μου εργασία κ. Ανδρέα Αγαθοκλέους τόσο για την επιστημονική του καθοδήγηση, όσο και για τις ανεκτίμητες συμβουλές του και την αμέριστη στήριξη που μου παρείχε, καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Σε προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη σύζυγό μου για την πολύτιμη συμπαράστασή και ενθάρρυνσή της, τη συμμετοχή και αγωνία της, σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της εργασίας μου. Οι τελευταίες μου ευχαριστίες απευθύνονται στα παιδιά μου, τα οποία με την κατανόηση και την αγάπη τους με διευκόλυναν, ώστε «κλέβοντας» από το χρόνο που τους ανήκε, να ολοκληρώσω την παρούσα μελέτη.

Πίνακας βραχυγραφιών/συντομογραφιών

ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα εργαζόμενου Λαού
ΕΔΑ	Ενωμένη Δημοκρατική Αριστερά
ΕΔΜΑ	Εθνικό Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΕΚ	Κυπριακό Εθνικό Κόμμα
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΕΟ	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία

Εισαγωγή

Ο ενθουσιασμός που επικρατούσε στις τάξεις των Κυπρίων το 1878 μετά την αλλαγή κυριαρχίας από οθωμανική σε αγγλική, δεν έμελλε να κρατήσει για πολύ. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Βρετανοί απέκλεισαν την πιθανότητα να ικανοποιήσουν το αίτημα των κατοίκων της Κύπρου για Ένωση με την Ελλάδα, αφού εκτιμάτο ότι κάτι τέτοιο δεν συμβιβαζόταν με την εξυπηρέτηση των στρατηγικών τους συμφερόντων στη Μέση Ανατολή¹. Η πολιτική των Βρετανών οδήγησε στην αναπτέρωση των ελπίδων των υπόδουλων λαών για ελευθερία.

Ανώτατοι Βρετανοί στρατιωτικοί και Υπουργείο Αποικιών είναι κάθετα αντίθετοι στην αλλαγή του status quo στην Κύπρο. Οι Βρετανοί, λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και τα συμφέροντά τους στη Μέση Ανατολή, αποφάσισαν την εισαγωγή συνταγματικών μεταρρυθμίσεων σε σχέση με την εσωτερική διακυβέρνηση, ως μέτρο για την αντιμετώπιση του ενωτικού κινήματος των Ελλήνων της Κύπρου.

Παράλληλα, με αργά και σταθερά βήματα, οι Βρετανοί μετά την άνοδο του Νάσσερ στην Αίγυπτο, εισάγουν στις διαπραγματεύσεις την Τουρκία. Η άνοδος του Νάσσερ και του Παναραβισμού στη δεκαετία του 1950, αποτελούσε κίνδυνο για τα βρετανικά συμφέροντα στην περιοχή, οπότε η Κύπρος αποτέλεσε ακόμα πιο σημαντικό στρατηγικό σημείο για τον έλεγχο της Μέσης Ανατολής και της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.

Όλα τα σχέδια λύσης που προτάθηκαν στη συνέχεια είχαν ένα βασικό χαρακτηριστικό· ασχολούνταν αρχικά, κατά κύριο λόγο, με την εσωτερική διακυβέρνηση και το ενδεχόμενο παραχώρησης Συντάγματος Αυτοκυβέρνησης στους Κύπριους, και μετά την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ εισάγονται καινούργια στοιχεία, που οδηγούν στη λύση Ανεξαρτησίας με τον κίνδυνο της διχοτόμησης να επικρέμεται πάνω στο νησί.

Η περίοδος αυτή εξετάζεται από μερικούς από τους πρωταγωνιστές της περιόδου, κυρίως όμως από γεγονοτολογικής σκοπιάς. Ερευνητές επίσης ασχολούνται με τις εξωτερικές επιδράσεις του Κυπριακού Ζητήματος ανάμεσα στις υπερδυνάμεις της εποχής. Η σύγχρονη έρευνα αρχίζει να εμβαθύνει σε τομείς πολύ συγκεκριμένους. Σχετικά όμως με τα Σχέδια λύσης του Κυπριακού και τη στάση των εμπλεκομένων, ελάχιστες μελέτες έχουν γίνει και αυτές μάλιστα αποσπασματικές. Αυτό το κενό είναι που προσδοκά η μελέτη μου να καλύψει.

¹ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 25.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, συνίστατο, κατά βάση, στη συγκέντρωση και στη μελέτη συγγραμμάτων που εξετάζουν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και παρατίθενται επίσης και αποσπάσματα από το προσωπικό μου αρχείο.

ΜΕΡΟΣ Α΄

1. Διπλωματική δραστηριότητα

Το διεθνές κλίμα, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ευνοούσε τις φιλελεύθερες ιδέες τις οποίες ενστερνίζονταν με ενθουσιασμό και οι Κύπριοι και έθετε σε κίνδυνο τα αγγλικά συμφέροντα. Είναι γι' αυτό το λόγο που η βρετανική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να δηλώσει στη Βουλή στις 23 Οκτωβρίου 1946, σύμφωνα με τον Οικονομίδη (1993), διά του εργατικού υπουργού των Αποικιών Creech Jones τα εξής: *«Η βρετανική κυβέρνηση επανεξέτασε το ζήτημα της μελλοντικής πολιτικής της για την Κύπρο, με σκοπό να αναζητηθούν ευκαιρίες για εγκαθίδρυση ενός πιο φιλελεύθερου και δημοκρατικού καθεστώτος όσον αφορά τις εσωτερικές υποθέσεις της Νήσου. Προτείνω να ζητήσουμε από τον Κυβερνήτη, ο οποίος συμφωνά πλήρως με αυτήν την πολιτική, να συγκαλέσει Διασκεπτική Συνέλευση από αντιπροσωπευτικά στοιχεία της Νήσου για να μελετήσουν την υποβολή προτάσεων για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένης και της εγκαθίδρυσης ενός Κεντρικού Νομοθετικού Συμβουλίου, το οποίο θα θέσει τους αντιπροσώπους του Κυπριακού λαού σε διαβούλευση με την Κυβέρνηση για τη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων (σσ. 1-2)».*

Οι δημοτικές εκλογές του Ιουνίου του 1946 που προηγήθηκαν, είχαν θέσει επί τάπητος για τη Βρετανία την ανάγκη για ρύθμιση του ζητήματος της Κύπρου². Για το λόγο αυτό, προτάθηκε η σύσταση ενός ανεξάρτητου, ευρέως αποδεκτού σώματος, που θα είχε στόχο του την εκπόνηση του νέου συντάγματος και στο οποίο θα συμμετείχαν κάτοικοι του νησιού³.

Έτσι στις 9 Ιουλίου του 1947 ο Βρετανός κυβερνήτης της Κύπρου Γουίνστερ, σε διάγγελμά του, ανακοίνωσε την απόφαση του να καλέσει τους Κύπριους σε συνομιλίες για τη δημιουργία κεντρικής νομοθετικής εξουσίας, που θα συνεργαζόταν με την κυβέρνηση σε θέματα εσωτερικής πολιτικής στο νησί⁴. Η απόφαση αυτή των Βρετανών φέρνει σε αντιπαράθεση τις δύο πολιτικές συνιστώσες των Ελληνοκυπρίων, τη Δεξιά και την Αριστερά. Η Δεξιά παραμένει πιστή στο δόγμα «Ένωσις και μόνον Ένωσις» και απορρίπτει την πρόσκληση του κυβερνήτη, ενώ η Αριστερά υποστηρίζοντας το αίτημα «Αυτοκυβέρνηση - Ένωση» αποδέχεται την πρόσκληση⁵, διότι θεωρούσε από τη μια τη συνταγματική μεταρρύθμιση ως βήμα για την Ένωση, από την άλλη, γιατί συνυπολόγιζε τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή αυτή στην Ελλάδα. Το αίτημα της Αριστεράς δεν έγινε αποδεκτό από την αποικιακή εξουσία.

² Κατσιαούνης 2000, σ. 201.

³ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 25.

⁴ ό. π., σ. 26.

⁵ Τζερμιάς 2004, σ. 206.

Υπενθυμίζουμε ότι προηγείται η πρόταση της 23^{ης} Οκτωβρίου 1947, η οποία απορρίπτεται από τους Ελληνοκύπριους. Η αντίδραση των Ελληνοκυπρίων και σ' αυτή την περίπτωση ήταν άμεση. Οι Ελληνοκύπριοι, κατά τις εκτιμήσεις της ηγεσίας τους και σύμφωνα με τη γραμμή που χάραξαν με βάση τις διακηρύξεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δεν ανέμεναν συντάγματα και σχέδια οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας, αλλά την εθνική τους αποκατάσταση, την Ένωση. Η Αριστερά απορρίπτει τις προτάσεις εμμένοντας στην πλήρη Αυτοκυβέρνηση, ενώ η Δεξιά τηρεί σκληρή στάση εναντίον της Διασκεπτικής Συνέλευσης. Αντίθετα οι Τουρκοκύπριοι αποδέχονται τις προτάσεις.

Στις 24 Οκτωβρίου συνεδρίασε το Γραφείο Εθναρχίας και ενέκρινε ψήφισμα διαμαρτυρίας προς τον Βρετανό πρωθυπουργό, στο οποίο τόνιζε ότι ο κυπριακός λαός, σύμφωνα με τον Χριστοδούλου (1995), *«αποκρούει κατηγορηματικώς και μετ' αγανακτήσεως οιανδήποτε άλλην λύσιν του ζητήματος του, ήτις δεν θα του έδιδε την εθνικήν αυτού ελευθερίαν δια της ενσωματώσεως της νήσου μετά του ελληνικού κράτους, όπερ αποτελεί την μοναδικήν αυτού αξίωσιν και πόθον»* (σ. 562).

Η Δεξιά, με επικεφαλής το ΚΕΚ και τους κύκλους της Εθναρχούσας Εκκλησίας, αρνήθηκαν να λάβουν μέρος στη Διασκεπτική. Έβλεπαν την Αυτοκυβέρνηση, σαν διαιώνιση της αποικιοκρατίας και χαρακτήρισαν προδοσία τη συμμετοχή στη Διασκεπτική.

Το ΑΚΕΛ με απόφαση του Πολιτικού του Γραφείου, στις 25 Οκτωβρίου, τόνιζε κατά τον Χριστοδούλου: *«Σε στιγμές που ο ελληνικός κυπριακός λαός δικαιολογημένα περίμενε πως έφθασε πια η στιγμή της εκπλήρωσης των εθνικών του πόθων και πως ήταν καιρός να εφαρμοστούν και γι' αυτόν οι αρχές της Αυτοδιάθεσης, η απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης για μια Συμβουλευτική Συνέλευση, για να μελετήσει ζήτημα συνταγματικών μεταρρυθμίσεων ταυτόχρονα με την έγκριση δεκαετούς προγράμματος για την ανάπτυξη της νήσου, δεν μπορούν με κανένα τρόπο να ικανοποιούν ένα λαό, που τη μοναδική οριστική λύση του προβλήματός του τη βλέπει μόνο στην ένωση με την Ελλάδα»* (σσ. 562-3). Με την ίδια απόφασή του το ΑΚΕΛ ζητούσε ολόπλευρη διακομματική συνεννόηση, ριζική αναθεώρηση του προγράμματος της πρεσβείας, που επρόκειτο να αναχωρήσει στο εξωτερικό, ώστε να υιοθετηθεί μόνο διεθνής τοποθέτηση του Κυπριακού, έξω από δεσμεύσεις και οποιουσδήποτε περιορισμούς, ίδρυση μιας παγκύπριας ενωτικής οργάνωσης υπό την προεδρία της Εθναρχίας, που να αναλάβει υπεύθυνα τη διαχείριση του εθνικού ζητήματος και άμεση κινητοποίηση του λαού σε παγκύπρια κλίμακα⁶.

⁶ Χριστοδούλου 1995, σσ. 562-3.

2. Η Διασκεπτική Συνέλευση του 1948 - Οι θέσεις των εμπλεκομένων

Στη Διασκεπτική Συνέλευση, σύμφωνα με τους Βρετανούς, θα εκπροσωπούνταν όλα τα στρώματα της κυπριακής κοινωνίας ως εξής: (α) οι δήμαρχοι Λευκωσίας, Λεμεσού, Αμμοχώστου, Λάρνακας, Πάφου, Κερύνειας και Λεύκας, (β) οι μουσουλμάνοι δημοτικοί σύμβουλοι των έξι μεγάλων πόλεων κλήθηκαν να υποδείξουν ένα αντιπρόσωπό τους, (γ) οι αγροτικοί δήμοι, εξαιρουμένης της Λεύκας, με ένα αντιπρόσωπο, (δ) τα πέντε μέλη της Επιτροπής της Συνεργατικής Κεντρικής Τράπεζας (τρεις Ελληνοκύπριοι και δύο Τουρκοκύπριοι), (ε) δύο αντιπρόσωποι του Εμπορικού Επιμελητηρίου, (στ) δύο αντιπρόσωποι των Παλαιών Εργατικών Συντεχνιών, (ζ) ένας αντιπρόσωπος των Νέων Εργατικών Συντεχνιών, (η) ένας αντιπρόσωπος των Τουρκικών Εργατικών Συντεχνιών, (θ) ένας αντιπρόσωπος της Ένωσης Βιομηχάνων, (ι) ένας αντιπρόσωπος του Δικηγορικού Σώματος Κύπρου, (ια) ένας αντιπρόσωπος της Ιατρικής Εταιρείας, (ιβ) ένας αντιπρόσωπος των Δασκάλων Μέσης Παιδείας, (ιγ) ένας αντιπρόσωπος του Τύπου, (ιδ) ένας αντιπρόσωπος της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου, (ιε) ένας αντιπρόσωπος της Τουρκικής Ένωσης Γεωργών και τέλος, τέσσερα επιπλέον άτομα «τα οποία δεν ταυτίζονταν με οιονδήποτε οργανωμένο σώμα» και θα καλούνταν από τον Κυβερνήτη⁷.

Τον Μάη του 1948 δημοσιεύεται το τελικό σχέδιο των Βρετανών. Σε γενικές γραμμές, οι βρετανικές εισηγήσεις αποτελούσαν βήμα προόδου στον τομέα των συνταγματικών ελευθεριών για τους κατοίκους του νησιού, σε σχέση με το προϋπάρχον σύστημα.

Η Βρετανία θα συνεχίσει να διαχειρίζεται τις λειτουργίες που θεωρεί ζωτικής σημασίας για την ομαλή λειτουργία της αποικίας (π.χ. άμυνα, εξωτερικές σχέσεις, εσωτερική ασφάλεια). Με τη νέα πρόταση των αποικιοκρατών του Μαΐου του 1948 προτείνεται η δημιουργία Νομοθετικού Συμβουλίου, Εκτελεστικού Συμβουλίου και ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα, ενώ αποκλείονται τα θέματα Ένωσης με την Ελλάδα και η πλήρης Αυτοκυβέρνηση. Απουσιάζει εν μέρει η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, ενώ το δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης αποκλείεται.

Από τις κυριότερες και πιο σημαντικές πρόνοιες των εν λόγω εισηγήσεων ήταν το γεγονός ότι το σύνταγμα προνοούσε, η Βουλή να αποτελείτο από είκοσι έξι (26) έδρες. Προέβλεπε, δηλαδή, τη δημιουργία ενός νομοθετικού σώματος με *τέσσερα (4) διοριζόμενα και είκοσι δύο εκλεγμένα μέλη*⁸. Από τα αιρετά μέλη δεκαοκτώ θα αντιπροσώπευαν τους Ελληνοκύπριους και τα υπόλοιπα τέσσερα τους Τουρκοκύπριους. Για πρώτη και μοναδική

⁷ Κατσιαούνης 2000, σσ. 261-262.

⁸ Τζερμιάς 2004, σ. 207.

φορά παραχωρείται στους Ελληνοκύπριους η απόλυτη πλειοψηφία στο Νομοθετικό Συμβούλιο.

Αρνητικότερη και πιο απογοητευτική εξέλιξη σε σχέση με τη Διασκεπτική και τις εισηγήσεις των Βρετανών, αποτελεί η παντελής απουσία αναφοράς στο δικαίωμα των Κυπρίων για Αυτοδιάθεση. Σύμφωνα με τις βρετανικές εισηγήσεις, το Σύνταγμα θα απαγόρευε στο Νομοθετικό το δικαίωμα συζήτησης του καθεστώτος της Κύπρου εντός της Βρετανικής Κοινοπολιτείας.

Αλλα σημαντικά ζητήματα των προτάσεων αυτών, ανέφεραν ότι: δικαίωμα ψήφου θα έχουν όλοι οι άντρες άνω των εικοσιένα ετών, ενώ οι γυναίκες θα αποκτούσαν δικαίωμα ψήφου σε περίπτωση που το δεχόταν η Συνέλευση. Η Κύπρος θα ανήκει στη Βρετανική Κοινοπολιτεία, και σχετικά με αυτό, δε θα γίνεται καμία συζήτηση από το Νομοθετικό Συμβούλιο, ενώ νομοσχέδια, τα οποία έχουν άμεση σχέση με την οικονομία, την άμυνα, την εξωτερική πολιτική, τις μειονότητες και το σύνταγμα, θα εισάγονται μόνο με τη συγκατάθεση του κυβερνήτη. Τέλος, ο κυβερνήτης θα έχει το δικαίωμα να επιβάλλει την εφαρμογή ενός νομοσχεδίου, ακόμη και αν το νομοθετικό συμβούλιο το είχε απορρίψει.

Από την αρχή των συζητήσεων για το μέλλον του νησιού, εκπέμπονται μηνύματα αντικρουόμενων τάσεων και απόψεων, που δημιουργούν ένα σκηνικό, το οποίο οι αποικιοκράτες θα φροντίσουν όχι μόνο να συντηρήσουν, αλλά και να ενισχύσουν, με γνώμονα τα δικά τους συμφέροντα.

1.1. Οι θέσεις της Αριστεράς

Η Αριστερά, όπως προείπαμε, είχε ως γραμμή της την επιδίωξη της Ένωσης μέσω της Αυτοκυβέρνησης. Είναι σχετικό το πιο κάτω απόσπασμα από την ομιλία του Δημάρχου Λάρνακας Λύσου Σανταμά, στη συνεδρίαση της Διασκεπτικής στις 20 Μαΐου 1948, το οποίο αναφέρεται στην Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, τ. ΙΓ: *«Τα 5/6 αυτής της νήσου είναι ελληνικής καταγωγής. Έλληνες την γλώσσα, την θρησκεία... Ως τέτοιος ο λαός μας δεν θα μπορούσε παρά να αξιολογήσει την ένωσίν του με την μητέρα Ελλάδα. Ουδείς Κύπριος είναι δυνατόν να εγκαταλείψει αυτήν την αξίωσιν και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να αμφιβάλει ότι δεν θα παύσουμε να εργαζόμεθα δια την πραγματοποίησιν του εθνικού μας πόθου. Μέχρις ότου όμως επιτευχθεί τούτο, έχομεν την γνώμην ότι δεν είναι ορθόν ούτε δίκαιον να αφήσουμε αυτήν την νήσον να κυβερνάται με το παρόν σύστημα. Δι' αυτόν τον λόγον αποφασίσαμε να μετάσχωμεν της Διασκεπτικής».*

Τελικά η Διασκεπτική ναυαγεί μετά και την αποχώρηση των εκπροσώπων του ΑΚΕΛ. Το ΑΚΕΛ τάχθηκε εναντίον των προτάσεων με σχετική απόφαση της Κεντρικής

του Επιτροπής⁹. Ενδεικτική είναι η σχετική Διακήρυξη του ΕΑΣ, που πρόσκειται στην Αριστερά: «*Η θέλησις και η απόφασις του λαού μας δια να αποκτήση πραγματικά πολιτικά δικαιώματα δεν είναι η πρώτη φορά που πανηγυρικός διεδηλώθη. Από της στιγμής που εδημοσιεύθηκαν αι Βρετανικαί συνταγματικαί προτάσεις δια την παραχώρησιν ενός ψευδοσυντάγματος, διά του οποίου θα εδίδετο «δημοκρατική» εμφάνισις εις το σημερινόν «μονοκρατορικόν καθεστώς», ο λαός [...] κατήγγειλε με τον πλέον σαφή τρόπον τας προτάσεις ταύτας*»¹⁰.

Το κόμμα αποχωρεί, γιατί τυχόν αποδοχή των προτάσεων αυτών θα σήμαινε και αλλαγή του χαρακτήρα του: *Η πλήρης αντικειμενική αδυναμία της εκλεγμένης βουλής ν' ανταποκριθεί στις ανάγκες του λαού -αδυναμία που θα γίνει ακόμη μεγαλύτερη από την αντίθεση που θα γεννηθεί από τις ανάγκες των Εγγλέζικων μονοπωλίων να προσαρμόζουν διαρκώς και πιο πολύ την οικονομία μας για τη λύση του δικού τους οικονομικού αδιεξόδου θα σκορπίσει μέσα στο λαό μας την απογοήτευση και θα απεργαστούμε εμείς την απομόνωση μας από τις μάζες, οι οποίες ασφαλώς και θα ζητήσουν ν' αντεπιτεθούν εξαναγκάζοντας τον καθένα σε παραίτηση, όπως και στο 1931, την περίοδο πάλι της κρίσης*¹¹.

Την απόρριψη του Συντάγματος από την πλευρά των Ελλήνων της Κύπρου, σύμφωνα με την «*Ελευθερία*», χαιρέτισε και ο αθηναϊκός τύπος παρά την επιφυλακτικότητα ως προς τη σημασία της απόρριψης¹².

1.2.Οι θέσεις των Τουρκοκύπριων εθνικιστών

Οι Τουρκοκύπριοι από την πλευρά τους δεν παρουσίασαν οποιεσδήποτε τάσεις για αποχή από τη Διασκεπτική, αφού η ελευθερία κινήσεων που επέτρεψε η Κυβέρνηση στους Ελληνοκύπριους τούς προκαλούσε ανησυχία. Για το λόγο αυτό, απαιτούσαν τον τερματισμό των απαιτήσεων για Ένωση, ήδη από το προηγούμενο διάστημα¹³.

Έτσι οι Τουρκοκύπριοι, υποστηρίζοντας τη Διασκεπτική, θέτουν τις δικές τους απόψεις. Ο Γραμματέας των Τουρκοκυπριακών Συντεχνιών Χασάν Σιασμάς υποστήριξε στην ίδια συνεδρία της 20^{ης} Μαΐου ότι: «*Αυτό το σύνταγμα που προχωρεί προς την Αυτοκυβέρνηση έχει συνταχθεί με τόσο χαλαρό τρόπο, ώστε θα είναι αδύνατο να προστατεύσει τα τουρκικά συμφέροντα. Για παράδειγμα, η πρόνοια με τίτλο «αριθμός αιρετών μελών» είναι επικίνδυνη για τους Τούρκους. Ωστόσο η υπόσχεση της Βρετανικής Κυβέρνησης – στην οποία έχουμε εμπιστοσύνη – ότι θα προστατεύσει τα συμφέροντα των*

⁹ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 39. Για τη διακήρυξη της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ βλ. *Ανεξάρτητος*, 18 Μαΐου 1948.

¹⁰ *Ανεξάρτητος*, 13 Αυγούστου 1948.

¹¹ Κατσιαούνης 2000, σ. 427.

¹² *Ελευθερία*, 23 Μαΐου 1948.

¹³ Κατσιαούνης 2000, σσ. 277-278.

Τούρκων είναι παρηγοριά για μας... Θα αγωνιστούμε να μην παραμείνουμε κάτω από ελληνική καταπίεση.... Επιθυμούμε την διατήρηση καλών σχέσεων μετά των Ελλήνων, αλλά ζητούμε, όπως αυτές βασιζονται επί ίσων όρων.... Αν η Βρετανική Κυβέρνηση συμφωνεί να εγκαταλείψει τη νήσο, τότε ας την επιστρέψει στον παλαιό κύριόν της, την εθνική μας εστία, την Τουρκία¹⁴». Άμεσα δηλαδή οι Τουρκοκύπριοι εμπλέκουν την Τουρκία στις όποιες εξελίξεις του κυπριακού ζητήματος.

Παρόμοιες θέσεις εκφράζει και ο Ιρφάμ Χουσεΐν που εκπροσωπεί στη Διασκεπτική την Τουρκική Αγροτική Ένωση: *«Φαίνεται ότι οι Έλληνες συνάδελφοί μας είναι θυμωμένοι, διότι δεν θέλουμε την αυτονομία. Έχει παρατηρηθεί πάντοτε σε κάθε ευκαιρία ότι ενεργούν με τρόπο που καταστρέφουν τον αυτοσεβασμό μας. Δεν είναι εμάς που πρέπει να κατηγορούν ότι ευθυνόμαστε για την έλλειψη εμπιστοσύνης προς αυτούς, γιατί δεν μας έχουν εμπνεύσει αυτήν την εμπιστοσύνη... Αν δεν ανάγκαζαν την κυβέρνηση του 1931 να καταργήσει τη Συνέλευση, τώρα το προτεινόμενο Σύνταγμα θα ήταν προχωρημένο σε πολιτικούς όρους...¹⁵». Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η συγκεκριμένη άποψη από τη σκοπιά ότι οι αποφάσεις των Ελληνοκυπρίων δεν λαμβάνουν υπόψη τους τη θέση των Τουρκοκυπρίων, όπως φαίνεται και από τα γεγονότα του 1931. Παράλληλα οι Τουρκοκύπριοι αρχίζουν να διαμαρτύρονται και να διαδηλώνουν την αντίθεση τους στην Ένωση. Σε μια από αυτές τις συγκεντρώσεις στη Λευκωσία, στις 28 Νοεμβρίου 1948, αποφασίστηκε να σταλεί τηλεγράφημα στον Πρόεδρο και τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας, στο οποίο οι Τουρκοκύπριοι υπογραμμίζουν ότι απορρίπτουν παμψηφεί το ελληνικό αίτημα για την προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα ή για αυτονομία και ότι πιστεύουν ότι η προσάρτηση και η αυτονομία θα είχε σαν συνέπεια τον αφανισμό της Τουρκικής κοινότητας¹⁶.*

1.3. Οι θέσεις της Δεξιάς και της Εθναρχίας

Από την άλλη ο νεοεκλεγείς Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος Β' (μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ως Μακάριος Γ'), αρχές Ιουνίου αναλαμβάνει τα καθήκοντά του. Ο Μακάριος κηρύσσοντας σε διάφορες εκκλησίες εξαπέλυε σφοδρή επίθεση ενάντια στα βρετανικά συνταγματικά σχέδια και ενάντια στους Ελληνοκύπριους που συμμετείχαν στη Διασκεπτική. Έτσι σε ομιλία του, εξαπέλυσε σφοδρή επίθεση εναντίον της βρετανικής πολιτικής σε συλλαλητήριο που οργάνωσε η Εθναρχία στις 3/10/1948 στο στάδιο Γ.Σ.Π. Ο Μακάριος αναφερόμενος στη συνταγματική προσφορά της Βρετανικής Κυβέρνησης είπε και τα εξής: *«Σαν τραγική ειρωνεία προς τον εθνικόν πόθον και για στάκτη στα μάτια του*

¹⁴ Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, τ. Β

¹⁵ Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, τ. Β

¹⁶ Τερλεξής 2004, σ. 44.

φιλελεύθερου κόσμου, οι Βρετανοί πρότειναν ένα ψευδοσύνταγμα. Με ψυχικήν αγανάκτησιν απερρίψαμεν τας εξευτελιστικάς προτάσεις των. Κι' ας ακούσουν οι κατακτηταί μας, για μίαν ακόμη φοράν, πως ποτέ δεν θα έλθωμεν εις παζαρεύματα για οποιασδήποτε μορφής συντάγματα. Ένας και μόνον ένας είναι ο πόθος μας και ένας ο σκοπός των αγώνων μας: Η Ένωσις και μόνον η Ένωσις...¹⁷».

Η Δεξιά όχι μόνο απείχε από τις συνταγματικές συζητήσεις, αλλά και δήλωσε ότι θα απόσχει από οποιοσδήποτε εκλογές που προκύπτουν από το νέο σύνταγμα. Η λογική ήταν ότι θα μπορούσαν να πείσουν τους Βρετανούς να ανακαλέσουν τις προτάσεις τους. Ο δεξιός τύπος προχώρησε ένα βήμα παραπέρα και κάλεσε τους Βρετανούς να διατηρήσουν τον πλήρη έλεγχο πάνω στη διοίκηση της Κύπρου, έως ότου γίνει αποδεκτή η Ένωση με την Ελλάδα¹⁸.

Στις 12 Αυγούστου του 1948, ο Κυβερνήτης της Κύπρου θα κλείσει και επίσημα τις εργασίες της Διασκεπτικής, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στα ελληνικά μέλη της Συνέλευσης τόσο για την άρνησή τους να συζητήσουν τις συνταγματικές προτάσεις, όσο και για τις διάφορες εκδηλώσεις υπέρ της Ένωσης ή της Αυτοκυβέρνησης, οι οποίες είχαν συσκοτίσει το συνταγματικό ζήτημα. Ο πρόεδρος, σερ Edward Jackson, ανακοίνωσε τον τερματισμό των εργασιών και υπογράμμισε ότι η προσφορά συντάγματος δεν αποσύρεται.

2. Συνέπειες

Η διάλυση της Διασκεπτικής Συνέλευσης βρήκε το πολιτικό σκηνικό διαφοροποιημένο. Η πόλωση ανάμεσα σε Αριστερά και Δεξιά εντάθηκε, αφενός σύμφωνα με τον Κατσιαούνη (2000): «επειδή την επόμενη άνοιξη θα διεξάγονταν δημοτικές εκλογές και αφετέρου, επειδή υπήρχε η πιθανότητα οι Βρετανοί να επιβάλουν την εφαρμογή του συντάγματος που πρότειναν, και επομένως, θα διεξάγονταν και βουλευτικές εκλογές» (σ.469). Ιδιαίτερα η Δεξιά παράταξη προέβαλλε ως δικαιωμένη, επικαλούμενη την εξ αρχής διαφωνία της, αφού μη συμμετέχοντας στις διεργασίες για παροχή συντάγματος, τόνιζε την προσήλωσή της στην Ένωση. Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Ελευθερία», σύμφωνα με τον οποίο «Με αναπεπτάμενη την σημαίαν της Ενώσεως, διελύθη επί τέλους το αντικυπριακόν συγκρότημα της Διασκεπτ. Συνελεύσεως¹⁹».

Στους κόλπους της Αριστεράς, άρχισαν οι εσωτερικοί τριγμοί και παρά την κρίση του ΕΑΣ, από τον οποίο αποχώρησαν ηγετικά στελέχη (ο Πρόεδρος του ΕΑΣ Ιωάννης Κληρίδης, οι Δήμαρχοι Μόρφου και Καραβά και η πλειοψηφία των Δημοτικών Συμβούλων Λευκωσίας), άρχισε να προωθείται η γραμμή της Αυτοκυβέρνησης – Ένωσης,

¹⁷ Φάντης 1995, σ. 11.

¹⁸ Π. χ. Έθνος, 12 Ιουλίου 1947.

¹⁹ Ελευθερία, 13 Αυγούστου 1948.

διαμέσου του μαζικού και πολιτικού αγώνα. Στα πλαίσια αυτά, διοργανώθηκε «Παγκύπριο Συλλαλητήριο Αυτοκυβέρνησης» την 1^η Αυγούστου 1948²⁰.

Η πολιτική δύναμη, που υποστήριζε ανοικτά την πολιτική της Βρετανικής Κυβέρνησης ήταν η τουρκοκυπριακή ηγεσία. Οι πολιτικοί παράγοντες των Τουρκοκυπρίων είχαν ήδη συγκροτήσει κόμματα και συνδέσμους, αλλά η γενικότερη οργάνωση της κοινότητας απείχε πολύ από αυτήν των Ελληνοκυπρίων. Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο η αποικιακή δύναμη, προωθώντας ακόμη περισσότερο τα διαιρετικά στοιχεία ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

Συνοψίζοντας, οι συνταγματικές ελευθερίες που προσέφεραν οι Βρετανοί στους Κυπρίους το διάστημα 1878-1948 αντικατόπτριζαν κυρίως την επίδραση των πολιτικών γεγονότων τόσο στο νησί, όσο και στην περιφέρεια και το διεθνές σκηνικό. Για παράδειγμα, εξαιτίας των Οκτωβριανών, οι Βρετανοί ανέστειλαν κάθε ελευθερία στο εσωτερικό και αντίστοιχα το 1946 εξαιτίας των πιέσεων, λόγω του κλίματος που ακολούθησε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, *αποφάσισαν να προχωρήσουν στην παραχώρηση ενός πιο φιλελεύθερου συντάγματος*²¹.

Παρόλα αυτά, οι προσδοκίες των Κυπρίων διαψεύστηκαν και τους επισκίασε η απογοήτευση. Παρά την καθιέρωση της αρχής της πλειοψηφίας, ουσιαστικά το Νομοθετικό Συμβούλιο καθίστατο 'διακοσμητικό σώμα'.

Στο εσωτερικό είχαν διαμορφωθεί ξεκάθαρα πλέον δύο τάσεις σε σχέση με το μελλοντικό καθεστώς του νησιού. Οι τάσεις αυτές διασαφηνίζονται μέσα από τις τοποθετήσεις κατά τη διάρκεια των εργασιών της Διασκεπτικής. Από τη μία, οι Έλληνες της Κύπρου, οι οποίοι διεκδικούσαν το δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης, με απώτερο στόχο αυτό να οδηγήσει στην Ένωση, και από την άλλη οι Τούρκοι της Κύπρου, οι οποίοι ταυτίζονταν πλήρως με τις βρετανικές θέσεις, δηλαδή τη μη ουσιώδη διαφοροποίηση του υπάρχοντος καθεστώτος.

Μια άλλη παράμετρος των τάσεων στο νησί, αποτελεί η απόρριψη οποιασδήποτε μορφής Αυτοκυβέρνησης με την εμμονή στο ζήτημα της Ένωσης αποκλειστικά. Η τάση αυτή εκφράστηκε από προσωπικότητες της Δεξιάς και συνέτεινε ακόμη περισσότερο στο διαχωρισμό των Κυπρίων, αφενός σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους και αφετέρου σε Αριστερούς και Δεξιούς. Το γεγονός αυτό *έτυχε πλήρους εκμετάλλευσης από τους Βρετανούς αποικιοκράτες, ώστε να εξυπηρετηθούν τα δικά τους συμφέροντα*²².

²⁰ Ενδεικτικοί είναι οι τίτλοι του «Δημοκράτη», στις 30 Ιουλίου: «Η 1^η Αυγούστου αφετηρία για νέους μαχητικώτερους αγώνες» και την 3^η Αυγούστου: «Για νέους μαχητικούς αγώνες, για νέους ορίζοντες: Το προχθεσινό λαϊκό συνέδριο αυτοκυβέρνησης μίλησε στην ψυχή ολόκληρου του σκλαβωμένου λαού μας».

²¹ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 42.

²² Χριστοδουλίδης 2009, σ. 43.

3. Μεσοδιάστημα 1948 - 1955

Στα επόμενα χρόνια, η αντιπαράθεση ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά θα πάρει πιο έντονη μορφή. Έτσι μετά την αποτυχία του πειράματος ‘συνταγματικής μεταρρύθμισης’ της αποικιακής κυβέρνησης (καλοκαίρι 1948), το ΑΚΕΛ επιχειρεί να αναλάβει την πρωτοβουλία των κινήσεων: Οργανώνει συλλαλητήρια, προωθεί ψηφίσματα που εγκρίνουν όλα τα δημοτικά συμβούλια, ελέγχει τις μαζικές οργανώσεις ζητώντας την Ένωση και αποστέλλει δικές του «Πρεσβείες» στο εξωτερικό για τη διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης. Τις ίδιες ακριβώς μορφές πάλι προωθεί όμως παράλληλα και η Εθναρχία.

Από την άλλη, οι Τουρκοκύπριοι μέσω της τουρκικής επεκτατικής πολιτικής, *γίνονται δραστήρια στρατηγική μειονότητα*²³, η οποία θα υλοποιήσει τα συγκεκριμένα τουρκικά συμφέροντα στην περιοχή.

Θα ακολουθήσει η κινητοποίηση για το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950, το αποκορύφωμα των ενεργειών των Ελληνοκυπρίων, και πολύ περισσότερο η έναρξη του ένοπλου αγώνα τον Απρίλη του 1955, τα οποία έδωσαν νέα ώθηση στις αγγλικές δραστηριότητες, που συγκεκριμενοποιήθηκαν με μια σειρά σχεδίων λύσης του Κυπριακού. Η αλλαγή του συσχετισμού των δυνάμεων στην Κύπρο αλλά και διεθνώς, που έλαβε χώρα κατά την προηγούμενη περίοδο (Ψυχρός Πόλεμος, ανταγωνισμός μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ο φόβος ότι η ΕΣΣΔ μπορούσε να αποκτήσει πρόσβαση στη Μεσόγειο, η αναβάθμιση του ρόλου της Τουρκίας και η συνειδητοποίηση αυτού της του ρόλου), οδήγησε σε μια νέα φάση του Κυπριακού, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η διατύπωση από τη Βρετανία συγκεκριμένων σχεδίων επίλυσης του Κυπριακού στα μέτρα όχι των Κυπρίων, αλλά της ίδιας και άλλων ξένων δυνάμεων. Συνεπώς, η Βρετανία με τις πρωτοβουλίες της για σχέδια επίλυσης του κυπριακού και ιδιαίτερα με τη σύγκληση της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου, εξυπηρετούσε ευρύτερους σχεδιασμούς δικούς της αλλά και του ΝΑΤΟ. Ο Χριστοδούλου, στο βιβλίο του «Διχοτόμηση» αναφέρει ότι: *«Η Ελλάδα και η Τουρκία έπρεπε να προσέλθουν σε μία διάσκεψη στο Λονδίνο για συμμαχική συνεννόηση και για μια από κοινού επεξεργασία συμφωνίας, γιατί η πορεία των γεγονότων έδειχνε ότι κανένα σχέδιο δεν μπορούσε να επιτύχει χωρίς τη συμφωνία των δύο χωρών»* (σ.19). Επομένως, η Κύπρος έπρεπε να τοποθετηθεί μέσα σ' αυτό το ευρύτερο πολιτικό και αμυντικό πλαίσιο του δυτικού κόσμου. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, άρχισε να παίρνει την τελική του μορφή το σχέδιο, που την επόμενη χρονιά ο Χάρντινγκ θα κατέθετε ενώπιον των Κυπρίων· τη μορφή της διπλής Αυτοδιάθεσης, που τελικά ονομάστηκε διπλή Ένωση: η διχοτόμηση της Κύπρου.

²³ Χριστοδούλου 1995, σ. 579.

ΜΕΡΟΣ Β'

1. Οι βρετανικές προτάσεις του 1955 (Σχέδιο Χάρντινγκ)

Εμείς θα εξετάσουμε το πρώτο σχέδιο, γνωστό ως Χάρντινγκ. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1955 η βρετανική κυβέρνηση κάλεσε στο Λονδίνο Τριμερή Διάσκεψη μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η Τριμερής Διάσκεψη άνοιξε και επίσημα το δρόμο στην Τουρκία για διεκδικήσεις στην Κύπρο. Παρά την αποτυχία της, η Τριμερής Διάσκεψη θεωρείται κομβικό σημείο στην εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος. Η Διάσκεψη απετέλεσε αναγνώριση ότι το Κυπριακό Ζήτημα είχε χαρακτήρα όχι αποικιακό, αλλά διεθνή. Κυρίως, όμως, η αναγνώριση στην Τουρκία του δικαιώματος ισότιμης συμμετοχής στις συνομιλίες, σηματοδότησε την επιστροφή της Τουρκίας στο προσκήνιο για το θέμα της Κύπρου για πρώτη φορά από το 1923, όταν παραιτήθηκε επί των δικαιωμάτων της στο νησί, σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης της Λωζάννης. Στο εξής ο ρόλος της θα δυσχέραινε ιδιαίτερα τις εξελίξεις του Κυπριακού Ζητήματος. Λίγο αργότερα, νέα δεδομένα, συμπεριλαμβανομένης της περαιτέρω έντασης του αγώνα της ΕΟΚΑ, θα οδηγούσαν τους Βρετανούς να διαπραγματευθούν απευθείας για πρώτη και τελευταία φορά με τον ηγέτη της ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας, Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Αν και η Τριμερής δεν κατέληξε σε αποτέλεσμα, στις αρχές Οκτωβρίου 1955, ο νέος κυβερνήτης της Κύπρου Χάρντινγκ συναντάται με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Όπως προείπαμε, είναι η πρώτη και η τελευταία φορά που ο ηγέτης των Ελληνοκυπρίων θα διαπραγματευτεί με τους Βρετανούς. Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν μέχρι τις αρχές Μαρτίου 1956. Στις 4.10.1955 πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία η πρώτη συνάντηση του Βρετανού Στρατιωτικού Διοικητή της Κύπρου, Τζον Χάρντινγκ με τον Μακάριο.

Ο Χάρντινγκ παρέμενε πιστός στις προτάσεις που κατέθεσε η Μ. Βρετανία στην Τριμερή Διάσκεψη, ενώ ο Μακάριος εξέπληξε τον συνομιλητή του με τις απρόσμενες του προτάσεις, στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω.

Μετά από πολλές συναντήσεις και ανταλλαγές επιστολών, επαφές του Χάρντινγκ με το Λονδίνο και του Μακαρίου με την Αθήνα, η βρετανική πλευρά υπέβαλε τις τελικές της προτάσεις που έμειναν γνωστές στην ιστορία του Κυπριακού ως οι προτάσεις Χάρντινγκ²⁴.

1. 1. Τι προέβλεπε το Σχέδιο Χάρντινγκ

Το τελικό σχέδιο της Μεγάλης Βρετανίας της 21^{ης} Νοεμβρίου 1955 προέβλεπε ένα ευρύ βαθμό δημοκρατικής Αυτοκυβέρνησης. Επιπρόσθετα τα θέματα εξωτερικών, άμυνας και ασφάλειας θα άνηκαν εξ' ολοκλήρου στον Κυβερνήτη. Τα υπόλοιπα θα ανήκαν σε

²⁴ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 49.

Κύπριους Υπουργούς (θα συμμετείχαν και Τουρκοκύπριοι υπουργοί). Ο ορισμός γίνεται στον πληθυντικό, χωρίς να αναφέρεται συγκεκριμένος αριθμός. Ακόμα θα υπήρχαν κατάλληλες εξασφαλίσεις για τα συμφέροντα όλων των τμημάτων του πληθυσμού. Από την άλλη, στην ίδια συνάντηση, ο Μακάριος έθεσε τους ακόλουθους τρεις διαδικαστικούς όρους: 1. Αρχικά η Μεγάλη Βρετανία να προέβαινε σε δήλωση με την οποία να αναγνώριζε το δικαίωμα Αυτοδιάθεσης για τον Κυπριακό λαό, χωρίς αναφορά σε χρονοδιάγραμμα. 2. Να ακολουθούσε δήλωση Μακαρίου εκ μέρους του Κυπριακού λαού, με την οποία θα αποδεχόταν μεταβατικό στάδιο Αυτοκυβέρνησης. Να επακολουθούσε αμέσως τερματισμός της δράσης της ΕΟΚΑ, απελευθέρωση των κρατουμένων και αμνήστευση των καταδικασθέντων και κατηγορουμένων. 3. Ο χρόνος εφαρμογής της Αυτοδιάθεσης, όπως και το ίδιο το σύνταγμα, θα αποτελούσαν θέμα των διαπραγματεύσεων που θα επακολουθούσαν²⁵. Στη συνάντηση δηλαδή ο Μακάριος υπέβαλε σχέδιο που εγκατέλειπε το αίτημα της άμεσης ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και υποδείκνυε ένα μεταβατικό Σύνταγμα Αυτοκυβέρνησης, που, μετά από την εφαρμογή του, η Βρετανία θα παραχωρούσε Αυτοδιάθεση στην Κύπρο.

Στις επόμενες συναντήσεις, οι συζητήσεις γίνονταν πάνω στις αρχικές προτάσεις, οι οποίες υποβάλλονταν σε ανεπαίσθητες και ουσιαστικά σε λεκτικές τροποποιήσεις. Οι κυριότερες συζητήσεις διεξάγονταν γύρω από την αρχική δήλωση στην οποία θα προέβαινε η Βρετανική Κυβέρνηση. Επίσης σημαντικές ήταν οι διαφορές και οι συζητήσεις για την πορεία και το χρονοδιάγραμμα απελευθέρωσης των συλληφθέντων αγωνιστών της ΕΟΚΑ, και όσων είχαν καταδικασθεί ή κατηγορηθεί για δολοfonίες, εκρήξεις, μεταφορά ή κατοχή οπλισμού. Τελικά το τελικό σχέδιο του Φλεβάρη του 1956 θα απορριφθεί από το Μακάριο με επιστολή του ημερομηνίας 25 Φεβρουαρίου 1956. Ο επίλογος της επιστολής Μακαρίου είναι χαρακτηριστικός, αφού πέραν της παραδοχής ότι προέβηκε σε παραχωρήσεις στο θέμα της Αυτοδιάθεσης, όπως τον κατάγγελλε το ΑΚΕΛ²⁶ και οι αντιπολιτευτικοί προς αυτόν κύκλοι της Κερύνειας, καταλήγει ότι *η εθνική του συνείδηση δεν του επιτρέπει να συμφωνήσει*²⁷.

Μετά από λίγες μέρες, το νησί επισκέπτεται ο Υπουργός Αποικιών Λένοξ Μπόιντ (29.2.1956), ο οποίος δεν ήλθε για να συζητήσει, αλλά για να κάνει μια γενική ανασκόπηση της κατάστασης. Οι όποιες προσπάθειες του Μακαρίου να συζητήσει με τον Μπόιντ απέτυχαν. Διάβασε μια ανακοίνωση την οποία επρόκειτο να αναγνώσει στη

²⁵ Δες Κρανιδιώτης (1981), σ. 87.

²⁶ Ο «Δημοκράτης» της 13^{ης} Οκτωβρίου μεταξύ άλλων έγραψε: Χωρίς αμφιβολία το σχέδιο Μακαρίου είναι λανθασμένο και καταδικαστέο από τον Κυπριακό λαό. Ο Αρχιεπίσκοπος χάριν της «καλής διάθεσης» γλίστρησε σε σχέδια αυταπάτης. Πρότεινε σχέδια σύγχυσης του λαού, καταδικασμένα απ' την πείρα όλων των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων».

²⁷ Άπαντα Μακαρίου, τ. Β', σ. 156.

βρετανική βουλή. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Μπόιντ, κατά τον Κρανιδιώτη, μετά την άρνηση Μακαρίου να αποδεχτεί τις προτάσεις των Βρετανών: «*Είθε ο Θεός να σώσει το λαό σου*» (σ.87). Σύμφωνα με τον Οικονομίδη ο Λένοξ Μπόιντ μιλώντας στη Βουλή των Κοινοτήτων ανέφερε ως λόγους απόρριψης του σχεδίου εκ μέρους του Μακαρίου τα ακόλουθα: «...δεν ήταν έτοιμος να δεχθεί τις δηλώσεις μου ως βάση για συνεργασία και πιο ειδικά δεν δεχόταν να εξαιρεθούν από την αμνηστία όσοι έφεραν όπλα και πυρομαχικά. Επίσης δεν δεχόταν να παραμείνει ο έλεγχος της δημόσιας ασφάλειας στον Κυβερνήτη όσον καιρό το θεωρήσει αναγκαίο. Ούτε δεχόταν να περιμένουμε τις συστάσεις του Συνταγματολόγου προτού αποφασισθεί η ακριβής σύνθεση της εκλεγμένης πλειοψηφίας στη Βουλή» (σ. 44).

1. 2. Συμπεράσματα

Η περίοδος μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και κυρίως μετά το 1948 έως περίπου το 1956, ήταν εξαιρετικής σημασίας για το Κυπριακό Ζήτημα. Αν υπήρχε διαφορετική νοοτροπία ή αποφασιστικότητα τόσο από την Εθναρχία και τη Δεξιά, όσο κι από το ΑΚΕΛ, *αν επικρατούσε η λογική και όχι το συναίσθημα, αντί του εθνικισμού και της αιθεροβασίας*²⁸, τα πράγματα θα ήσαν πολύ διαφορετικά και διαφορετικό θα ήταν το μέλλον του λαού μας.

Η πρώτη προσπάθεια των Βρετανών (1948) για να δοθεί Σύνταγμα δεν μπορεί παρά να καταγραφεί στα θετικά. Στα θετικά πρέπει να καταγραφεί και το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μελών του Κοινοβουλίου θα απαρτιζόταν από εκλεγμένους αντιπροσώπους σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν. Με βάση το περιεχόμενο του σχεδίου αυτού, θα μπορούσε, ίσως ένας να υποστηρίξει, ότι τούτο θα οδηγούσε σταδιακά, όπως και στις άλλες βρετανικές αποικίες, στην πλήρη ανεξαρτησία. Η Αυτοκυβέρνηση ήταν ένα φυσιολογικό στάδιο προς την Αυτοδιάθεση. Υπάρχουν πάμπολλα παραδείγματα βρετανικών αποικιών όπου αργά αλλά σταθερά, αφού αποκτούσαν δικό τους Σύνταγμα, στη συνέχεια Σύνταγμα Αυτοκυβέρνησης και σε πολύ λίγα χρόνια ολοκλήρωναν την Ανεξαρτησία τους. Τέτοια παραδείγματα είναι η Γκάνα, η Νιγηρία, Μαλαισία, η Σομαλία κ. ά.

*Το Σύνταγμα δεν εμποδίζει την Ένωση, όπως προπαγάνδιζαν στις πολιτικά αμόρφωτες μάζες οι εθνικόφρονες και η Εθναρχία*²⁹. Αντίθετα διαιωνίζει τη δικτατορική διακυβέρνηση των Βρετανών και εμποδίζει τη συνεργασία των κατοίκων του νησιού. Αν υπήρχε αποδοχή των προτάσεων του 1948 θα είχαν την ευκαιρία οι δυο κοινότητες να

²⁸ Δίγκλης 2010, σ. 157.

²⁹ Δες Οικονομίδη 1993, σ. 3.

συνεργαστούν με ειλικρίνεια και αλληλοσεβασμό, ώστε να *ξεριζωθεί η αμοιβαία δυσπιστία και καχυποψία που υπήρχε από τότε και καλλιεργήθηκε κατά τη διάρκεια λειτουργίας του Νομοθετικού Συμβουλίου στην περίοδο 1882-1931*³⁰. Αντ' αυτού οδηγηθήκαμε στη συνέχεια σε αντίθετους δρόμους με την άλλη κοινότητα.

Έτσι, χάθηκε η ευκαιρία που δόθηκε στον κυπριακό λαό να αποκτήσει, δια μέσου της Αυτοκυβέρνησης, την πλήρη και γνήσια ανεξαρτησία του. Όταν, μετά την έναρξη του ηρωικού αγώνα της ΕΟΚΑ, επανήλθαν σχέδια λύσης στη βάση της Αυτοκυβέρνησης, τα σχέδια αυτά είχαν το σπέρμα της διαίρεσης, σύμφωνα με την πολιτική της Βρετανίας και της Τουρκίας που χαράχθηκε μετά την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου του 1955 και κάθε άλλο παρά οδηγούσαν στην Αυτοδιάθεση. Την ίδια φύση είχαν και τα σχέδια που κατά καιρούς προτεινόταν μετά τη διακοινοτική σύγκρουση του 1963 και μετά την τούρκικη εισβολή.

Αντίθετα οι προτάσεις Χάρντινγκ δεν θεωρούμε ότι ήσαν μια χαμένη ευκαιρία που θα οδηγούσε στην Ένωση, όπως μερικοί μελετητές υποστηρίζουν. Απλά χάθηκε ακόμα μια ευκαιρία για πιο ήρεμη πορεία της Κύπρου προς την Ανεξαρτησία. Μια ενδεχόμενη πορεία Αυτοκυβέρνησης θα έφερνε πιο κοντά τις δύο κοινότητες και παράλληλα θα έδινε τη δυνατότητα σε ντόπιους πολιτικούς να αποκτήσουν πείρα στη διαχείριση πολιτικών ζητημάτων. Επιπρόσθετα, εάν στις 29 Φεβρουαρίου 1956, ο Μακάριος αποδεχόταν το σχέδιο Χάρντινγκ, θα σταματούσε ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ και θα αποφεύγονταν οι εκτελέσεις πολλών αγωνιστών της, καθώς και οι φόνοι σε μάχες. Παράλληλα, δεν θα έβρισκαν ευκαιρία οι Βρετανοί και οι Τούρκοι εθνικιστές να σπείρουν το σπόρο της διχόνοιας ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους με επακόλουθο τις συγκρούσεις του 1957-1958 που οδήγησαν ουσιαστικά από τότε στη διχοτόμηση του νησιού.

Οι Βρετανοί από την άλλη θα πρέπει κάποια στιγμή να κριθούν για την άρνησή τους να υποχωρήσουν σε επουσιώδεις αλλαγές που ζητούσε ο Μακάριος. Πρέπει επίσης να παραδεχτούμε πως οι προτάσεις Χάρντινγκ ήσαν πολύ καλύτερες από όσες άλλες προτάσεις επίλυσης του κυπριακού προβλήματος ακολούθησαν.

Η Ελλάδα και η ηγεσία των Ελληνοκυπρίων παρέμεναν προσκολλημένοι ουσιαστικά στο σύνθημα «Ένωσις και μόνον ένωσις». Η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ το 1955 ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία, αφού ήταν πολύ δύσκολο για τις ξένες αντιπροσωπείες να κατανοήσουν το ελληνικό αίτημα. Εύκολα θα γινόταν κατανοητό ένα αίτημα Ανεξαρτησίας της Κύπρου, αίτημα που πολλοί λαοί της αποικιοκρατίας αιτούνταν, παρά ένα αίτημα «Αυτοδιάθεσης» που πολύ δύσκολα το αντιλαμβάνονταν οι ξένοι και το

³⁰ Χαραλάμπους 2010, σ. 23.

οποίο σήμαινε γι' αυτούς ως προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Παράλληλα οι στοχεύσεις του αγώνα της ΕΟΚΑ πρόσφεραν ισχυρά επιχειρήματα σε όσους αντιστρατεύονταν το ελληνικό αίτημα.

Η αποτυχία των συνομιλιών μεταξύ Μακαρίου και Χάρντινγκ αναφορικά με το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου και η βρετανική απόφαση για εκτόπιση του Αρχιεπισκόπου στις Σεϋχέλλες τον Μάρτιο του 1956 επηρέασαν σημαντικά τις εξελίξεις του Κυπριακού Ζητήματος. Η εξορία του Μακαρίου προκάλεσε ένταση στις σχέσεις Ελλάδας και Βρετανίας. Η ελληνική κυβέρνηση ανακάλεσε τον πρέσβη της από το Λονδίνο ως ένδειξη διαμαρτυρίας για τη βρετανική πολιτική. Από τη μια ο αγώνας της ΕΟΚΑ εντάθηκε την άνοιξη του 1956 και από την άλλη όμως σκλήρυνε και η στάση των Βρετανών. Έχουμε ακόμα τους πρώτους απαγχονισμούς αγωνιστών (Καραολή, Δημητρίου). Στο μεταξύ, η Ελλάδα απευθύνθηκε για τρίτη φορά στον ΟΗΕ καταθέτοντας προσφυγή, με στόχο τη συμπερίληψη του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού. Αίτημα ήταν η υιοθέτηση ψηφίσματος υπέρ της Αυτοδιάθεσης των Ελληνοκυπρίων.

Την ίδια περίοδο, σε περιφερειακό επίπεδο, η κρίση του Σουέζ και η αποτυχημένη σύμπραξη Βρετανίας και Γαλλίας στην Αίγυπτο ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο τη σημασία της Τουρκίας για τους Βρετανούς. Η αξία της τουρκικής υποστήριξης αυξανόταν όσο η χώρα αυτή παρέμενε η μόνη σταθερή και αξιόπιστη δύναμη στη Μέση Ανατολή, σύμμαχος της Βρετανίας, μακριά από την επιρροή του νασερισμού. Τα δεδομένα αυτά συντέλεσαν ώστε οι Βρετανοί να θεωρούν την τουρκική φιλία απαραίτητη, γεγονός το οποίο αναπόφευκτα θα είχε ιδιαίτερες επιπτώσεις στην εξέλιξη του Κυπριακού.

Ενώπιον αυτών των δεδομένων και εξελίξεων, οι Βρετανοί διόρισαν το λόρδο Ράντκλιφ, με αποστολή την εκπόνηση φιλελεύθερου Συντάγματος για την Κύπρο.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

1. Οι συνταγματικές προτάσεις Ραντκλιφ

1. 1. Εισαγωγή

Μετά την απόρριψη των προτάσεων Χάρντινγκ και τον εκτοπισμό του Μακαρίου στις Σεϋχέλλες, η αγγλική κυβέρνηση, για να αποσείσει από πάνω της τις ευθύνες από την γκανγκστερική σύλληψη και εξορία του ηγέτη των Ελληνοκυπρίων λόγω της αδυναμίας της να βρει λύσεις, ανακοίνωσε στις 12 Ιουλίου 1956 την πρόθεση της να διορίσει τον συνταγματολόγο Ράντκλιφ, ο οποίος θα αναλάμβανε να επισκεφτεί την Κύπρο για συναντήσεις και επαφές και στη συνέχεια να εκπονήσει ένα φιλελεύθερο σύνταγμα για την Κύπρο. Αυτό αποφασίστηκε, διότι η βρετανική κυβέρνηση, είχε ταυτόχρονα αναλάβει υποχρέωση και κατά τις συνομιλίες Μακαρίου-Χάρντινγκ και με δημόσιες δηλώσεις της ότι, αφού αναγνώρισε την αρχή της Αυτοδιάθεσης, θα έδιδε συνταγματική πορεία στην πολιτική ζωή του τόπου με την προσφορά αποικιακού συντάγματος. Και στα πλαίσια της υποχρέωσης αυτής αποφάσιζε το διορισμό του Λόρδου Ράντκλιφ ως Συνταγματικού Επιτρόπου. *Οι όροι της εντολής του ήταν να ετοιμάσει, σε δυο μήνες, αποικιακό σύνταγμα χωρίς να θίγει καθόλου το μέλλον της αποικίας*³¹.

Στο πλαίσιο της αποστολής του ο Ράντκλιφ πραγματοποίησε δύο επισκέψεις στην Κύπρο, όμως κανένας Ελληνοκύπριος δεν δέχτηκε να συναντηθεί μαζί του. Οι Άγγλοι προσπάθησαν να εντοπίσουν κάποιον από πλευράς Κυπρίων για να συνομιλήσουν. Απευθύνθηκαν στον κρατούμενο Κυριάκο Μάτση, στέλεχος της ΕΟΚΑ, αλλά δεν βρήκαν ανταπόκριση. Η γενική απάντηση ήταν *καμιά διαπραγμάτευση χωρίς το Μακάριο*³².

Η αγγλική κυβέρνηση μετέφερε στον εξόριστο Μακάριο τις συνταγματικές προτάσεις Ράντκλιφ το Δεκέμβριο του 1956, ενώ ο ίδιος ο υπουργός Αποικιών Λένοξ Μπόιντ κοινοποίησε αυτοπροσώπως στην ελληνική κυβέρνηση τις προτάσεις στις 12 Δεκεμβρίου. Ο Μακάριος αρνήθηκε οποιαδήποτε συζήτηση εφ' όσον παρέμενε στην εξορία. Η Εθναρχία σε ανακοίνωσή της διακήρυττε ότι *μόνο ο Μακάριος θα μπορούσε να χειρισθεί το σοβαρό τούτο ζήτημα*³³. Η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε το σύνταγμα, επειδή ούτε φιλελεύθερο, ούτε δημοκρατικό ήταν και κυρίως, επειδή δεν οδηγούσε σε πραγματική εφαρμογή του δικαιώματος της Αυτοδιάθεσης. Το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών δημοσιοποιούσε την απόρριψη του σχεδίου από την ελληνική κυβέρνηση και τόνιζε πως *θεωρεί ότι το περιεχόμενο των βρετανικών προτάσεων και ο τρόπος με τον οποίον γνωστοποιήθηκαν αυτές, αποδεικνύουν ότι η βρετανική κυβέρνηση δεν απέβλεπε*

³¹ Χριστοδούλου 1995, σ. 32.

³² Γεωργής 1999, σ. 153.

³³ Χριστοδούλου 1995, σ. 39.

μέσω αυτών σοβαρά στην επίλυση του κυπριακού ζητήματος, αλλά στη δημιουργία εντυπώσεων εν όψει της συζήτησεως της ελληνικής προσφυγής ενώπιον των Ηνωμένων Εθνών³⁴. Επιπλέον ο Άγγελος Βλάχος (1980) σε έκθεση του προς το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, στις 21 Δεκεμβρίου 1956, σημείωνε πως: «Φοβούμαι ότι ο κ. Λένοξ Μπόιντ εφύτευσε χθες, εν πλήρει Βουλή των Κοινοτήτων, τον σπόρον μίας ενδεχόμενης ελληνοτουρκικής συρράξεως, ήτις εκκινούσα εκ Κύπρου θα επεξετείνεται αυτομάτως και εις τας ακτάς του Αιγαίου» (σ. 173).

Οι νέες προτάσεις της αγγλικής κυβέρνησης για πρώτη φορά συνοδεύτηκαν από επίσημη δήλωση του άγγλου υπουργού Αποικιών, που άφηνε να νοηθεί ως πιθανή λύση και ο διαμελισμός της Κύπρου, αφού στο αίτημα των Ελλήνων Κυπρίων για Αυτοδιάθεση αντιπαραβαλλόταν η χωριστή εφαρμογή της αρχής της Αυτοδιάθεσης για την τουρκική μειοψηφία³⁵. Η Άγκυρα και οι Τουρκοκύπριοι κατέστησαν ως προμετωπίδα του αγώνα και των απαιτήσεων τους, την ξεχωριστή Αυτοδιάθεση και τη Διχοτόμηση της Κύπρου. Η Τουρκική κυβέρνηση είχε ήδη ιδρύσει επιτροπή με επικεφαλής τον Νιχάτ Ερίμ, ο οποίος αφού επισκέφτηκε την Κύπρο αρχές του 1957, μετά από συνομιλίες με τον Κυβερνήτη Χάρντινγκ, διαβεβαίωσε την αγγλική πλευρά πως οι δύο χώρες είχαν σημαντικές ασχολίες και καθήκοντα να επιτελέσουν από κοινού και στις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η Αγγλία στο Κυπριακό, η Τουρκία δεν θα πρόσθετε άλλες³⁶.

1. 2. Τι προέβλεπαν οι προτάσεις Ράντκλιφ

Οι προτάσεις Ράντκλιφ προνοούσαν τρία πολιτειακά όργανα: τον Κυβερνήτη, το Υπουργικό Συμβούλιο και τη Νομοθετική Συνέλευση. Στη Συνέλευση θα υπήρχε πλειοψηφία των εκλεγμένων ελλήνων βουλευτών, που θα αποτελούσαν τα 24 από τα 36 μέλη. Έξι μέλη θα αναδεικνύονταν με ξεχωριστές εκλογές από τη μουσουλμανική κοινότητα και έξι θα διορίζονταν από τον Κυβερνήτη. Τον πρώτο κανονισμό λειτουργίας θα τον εκπονούσε ο Κυβερνήτης, αλλά μπορούσε στη συνέχεια να τροποποιηθεί από την ίδια τη Βουλή. Ο Κυβερνήτης θα διοριζόταν από την αγγλική κυβέρνηση και ο ίδιος θα μπορούσε να διορίσει έναν αναπληρωτή Κυβερνήτη. Στις αρμοδιότητες του Κυβερνήτη περιλαμβανόταν η κήρυξη της έναρξης και της λήξης των βουλευτικών συνόδων, το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής, ο έλεγχος των ενόπλων δυνάμεων και γενικά των σωμάτων ασφαλείας, τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ο διορισμός του πρωθυπουργού και των υπουργών. Είχε ακόμη το δικαίωμα της κήρυξης του τόπου σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και της αναστολής του συντάγματος. Το Υπουργικό

³⁴ Χριστοδούλου 1995, σ. 39.

³⁵ Γεωργής 1999, σσ. 153-154.

³⁶ Χριστοδούλου 1995, σ. 42.

Συμβούλιο θα αποτελούσαν ο Πρωθυπουργός και επτά υπουργοί. Ως πρωθυπουργός θα διοριζόταν από τον Κυβερνήτη εκείνος που τύγγανε της μεγαλύτερης υποστήριξης στη Βουλή. Τους υπουργούς θα διορίζε ο Κυβερνήτης με πρόταση του πρωθυπουργού. Ο ένας από τους υπουργούς θα ήταν Τούρκος, επιφορτισμένος με τις υποθέσεις της μουσουλμανικής κοινότητας. Για τις πιθανές διαφορές και συγκρούσεις ανάμεσα στα πολιτειακά όργανα και γενικά για τα συνταγματικά ζητήματα θα λειτουργούσαν ένα μεικτό Συμβούλιο Εγγυήσεων και Ανώτατο Δικαστήριο, στα οποία θα μετείχαν ίσος αριθμός Ελλήνων και Τούρκων και ουδέτερος πρόεδρος. Το Ανώτατο Δικαστήριο θα επέτρεπε και την απονομή της δικαιοσύνης. Ο διορισμός των μελών των κατώτερων δικαστηρίων και η προαγωγή τους ανήκαν στην αρμοδιότητα του Κυβερνήτη, ο οποίος θα διορίζε επίσης τα μέλη της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας, που θα έκανε τους διορισμούς, τις προαγωγές και τις μεταθέσεις των δημοσίων υπαλλήλων.

1. 3. Αξιολόγηση των προτάσεων Ράντκλιφ

Οι προτάσεις Ράντκλιφ αποτελούσαν βελτίωση των προτάσεων Χάρντινγκ, σ' ένα ολοκληρωμένο συνταγματικό σχέδιο³⁷. Αποτέλεσαν ένα βήμα προόδου σε σχέση με την εκχώρηση συνταγματικών ελευθεριών στο νησί³⁸. Οι προτάσεις αυτές αποτέλεσαν το πιο ολοκληρωμένο σχέδιο λύσης που είχε υποβληθεί ποτέ από την αγγλική πλευρά. Αναγνώριζε την πολιτική και πληθυσμιακή υπεροχή των Ελλήνων και παράλληλα κατοχύρωνε συνταγματικά την τουρκική μειονότητα. Για πρώτη φορά οι εκλεγμένοι έλληνες αντιπρόσωποι θα ήταν η πλειοψηφία του σώματος, σημείο που στο σχέδιο Χάρντινγκ στάθηκε η αφορμή για την απόρριψη του από το Μακάριο. Οι εκλογές θα διεξάγονταν ξεχωριστά και με χωριστούς εκλογικούς καταλόγους, ενώ θα παρέμενε το διοριστικό σύστημα και για τους έξι αντιπροσώπους του Κυβερνήτη στη Συνέλευση. Επίσης, ο διορισμός των υπουργών θα ήταν δική του υποχρέωση. Σημαντική βελτίωση συνιστά η υποχρέωση του Κυβερνήτη να διορίζει ως Πρωθυπουργό εκείνον που θα επέλεγε η πλειοψηφία της Συνέλευσης, ενώ οι υπουργοί θα ήταν υπόλογοι στη Βουλή.

Επίσης, έθεσε σημαντικούς συνταγματικούς περιορισμούς στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας από τη Βουλή, ενώ επιπλέον εισηγήθηκε διευρυμένες νομοθετικές εξουσίες για τον ίδιο τον Κυβερνήτη, σε περίπτωση που κάποιο νομοθέτημα της Βουλής επηρέαζε τις εγγυήσεις για τους Τούρκους. Ο Κυβερνήτης αποκτούσε το δικαίωμα να απευθυνθεί στο Ανώτατο Δικαστήριο για γνωμοδότηση.

³⁷ Γεωργής 1999, σ. 155.

³⁸ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 99.

Η κατάθεση των προτάσεων του Ράντκλιφ συνοδεύτηκε όμως από τη δήλωση του υπουργού αποικιών Λένοξ Μπόιντ για χωριστή άσκηση του δικαιώματος της Αυτοδιάθεσης, ικανοποιώντας τουρκικό αίτημα, που αποτέλεσε την απαρχή του εκτροχιασμού του Κυπριακού και της τραγικής κατάληξής του.

Αρνητικό στοιχείο ήταν ακόμα η ύπαρξη χωριστών καταλόγων, κάτι που θα ενθάρρυνε την εκλογή ακραίων στοιχείων και από τις δύο κοινότητες. Μακροπρόθεσμα, θα εξωθούσε τις δύο κοινότητες στην επιλογή και εκλογή υποψηφίων που θα πρέσβευαν και θα προωθούσαν ακραίες εθνικιστικές θέσεις, με αποτέλεσμα να ενθαρρύνονται πιο εθνικιστικές τάσεις³⁹.

Επιπρόσθετα οι υπερεξουσίες που αποκτούσε ο Κυβερνήτης δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως δημοκρατικές. Εξάλλου ένας καλόπιστος μελετητής θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι οι προτάσεις Ράντκλιφ παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία με τις αγγλικές εισηγήσεις στη Διασκεπτική, όπως στη σύνθεση του Νομοθετικού Συμβουλίου, στη σύνθεση του Εκτελεστικού Συμβουλίου, στην ύπαρξη ξεχωριστών εκλογικών καταλόγων και στους περιορισμούς της για την άσκηση της νομοθετικής εξουσίας.

1. 4. Εγγραφή του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ

Την ίδια περίοδο, η ελληνική κυβέρνηση αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία εγγράφει το Κυπριακό ζήτημα στην ενδέκατη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στα τέλη του 1956 αρχές του 1957. Στις 22 Φεβρουάριου η Γενική Συνέλευση πήρε την πρώτη απόφαση για την Κύπρο: *Η Γενική Συνέλευσις, αφού εξήτασε το Κυπριακόν ζήτημα, πιστεύουσα ότι η λύσις του προβλήματος τούτου απαιτεί ατμόσφαιραν ειρήνης και ελευθερίας εκφράσεως, διερμηνεύει την ζωηράν ευχήν περί εξευρέσεως ειρηνικής, δημοκρατικής και δικαίας λύσεως, συμφώνως προς τας αρχάς και τους σκοπούς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, και την ελπίδα ότι διαπραγματεύσεις θα αναληφθούν και θα συνεχισθούν προς τον σκοπόν τούτον*⁴⁰. Η απόφαση χαιρετίστηκε ως νίκη από όλες τις πλευρές. Η ελληνική πλευρά υποστήριξε ότι η αναφορά στις αρχές και τους σκοπούς του Χάρτη του ΟΗΕ ισοδυναμούσε με απόφαση για εφαρμογή της Αυτοδιάθεσης, η τουρκική πλευρά επέμενε στο σημείο για δημοκρατική και δίκαιη λύση, ενώ η αγγλική διπλωματία ερμήνευσε το ψήφισμα ως μια ρεαλιστική εξέλιξη, που επέβαλλε να αφεθούν η βρετανική κυβέρνηση και ο λαός της Κύπρου να κανονίσουν μεταξύ τους το μέλλον του νησιού, χωρίς εξωτερικές πιέσεις και επεμβάσεις.

³⁹ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 104.

⁴⁰ Γεωργής 1999, σ. 154

Η αγγλική πολιτική προτίμησε να αντιληφθεί το ψήφισμα ως αναγνώριση της Αγγλίας ως συνιδιοκτήτη και όχι ως επικυρίαρχου κατακτητή.

ΜΕΡΟΣ Δ'

1. Το σχέδιο Φουτ

1. 1. Εισαγωγή

Η βρετανική δήλωση στη Βουλή των Κοινοτήτων της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1956 για χωριστό δικαίωμα Αυτοδιάθεσης των Τούρκων της Κύπρου υπήρξε καταλυτικός παράγοντας για τις διπλωματικές εξελίξεις των επόμενων λίγων μηνών. Στο εσωτερικό της Κύπρου, οι αντιπαραθέσεις Ελλήνων και Τούρκων προσέλαβαν εμφύλιες διαστάσεις. Οι εντάσεις ανάμεσα στα μέλη των δύο κοινοτήτων, οι δολοφονίες, οι καταστροφές περιουσιών, οι εμπρησμοί ήταν «βούτυρο στο ψωμί» της βρετανικής πολιτικής. Παράλληλα η επιθετικότητα της ΕΟΚΑ εναντίον της Αριστεράς, η οποία έπαιρνε τη μορφή εμφυλίου πολέμου δυσχέραινε ακόμη περισσότερο τα πράγματα.

1. 2. Τι προέβλεπε το σχέδιο Φουτ

Κάτω από τις καταστάσεις αυτές προωθείτο η βρετανική πολιτική για αλλαγή της διαδικασίας όσον αφορά την αναζήτηση και εξεύρεση λύσης του προβλήματος. Το Κυπριακό ζήτημα θεωρείτο εσωτερικό θέμα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (ΝΑΤΟ), που έπρεπε να αντιμετωπισθεί μέσα σε αυτά τα πλαίσια και να διευθετηθεί με διμερείς συνομιλίες μεταξύ της ελληνικής και της τουρκικής κυβέρνησης. Αυτός ήταν και ο σημαντικότερος στόχος για το Δυτικό στρατόπεδο.

Η ελληνική κυβέρνηση προσανατολιζόταν να συνομιλήσει με την Τουρκία στα πλαίσια της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας κάτι που επιθυμούσε αντίστοιχα και η Τουρκία. Στόχος από μέρους της Τουρκίας ήταν να αποδιεθνοποιήσει το Κυπριακό και να το εντάξει σε διαδικασία διμερών συνομιλιών με την Ελλάδα, διότι πίστευε πως πιο εύκολα θα μπορούσε να επιτύχει το στόχο της που ήταν η Διχοτόμηση.

Ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου Φουτ, αποφάσιζε την έναρξη της νέας πολιτικής και την πρακτική εφαρμογή της νέας διαδικασίας, που βασιζόμενος στο σχέδιο, που από τις 7 Ιουλίου 1957 φύλαττε στα συρτάρια του γραφείου του ο Μακμίλαν, κατάρτισε το δικό του σχέδιο για λύση και στις 30 Δεκεμβρίου 1957 αναχωρούσε για το Λονδίνο για να φέρει την έγκριση της βρετανικής κυβέρνησης⁴¹.

Το Σχέδιο Φουτ προνοούσε:

1. Διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με αντιπροσώπους και των δυο κοινοτήτων, με σκοπό την εκπόνηση συντάγματος αυτοκυβέρνησης επταετούς διάρκειας με εγγυήσεις προς την τουρκική μειονότητα. Το Σύνταγμα θα ήταν αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων ανάμεσα στη βρετανική κυβέρνηση και στους κατοίκους της Κύπρου.

⁴¹ Χριστοδούλου 1995, σ. 60

2. Παροχή βρετανικών εγγυήσεων ότι στο τέλος της μεταβατικής περιόδου αυτοκυβέρνησης θα επιδιωκόταν τελική λύση του Κυπριακού προβλήματος, με την απαραίτητη αποδοχή και από τις δυο κοινότητες. Αν οι Τουρκοκύπριοι το επιθυμούσαν θα μπορούσαν να ασκήσουν χωριστά το δικαίωμα Αυτοδιάθεσης. Εξακολουθούσε δηλαδή να ισχύει η βρετανική δήλωση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1956.
3. Αν στο μεταξύ, πριν από το τέλος της μεταβατικής περιόδου, η Ελλάδα και η Τουρκία, οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι συμφωνούσαν για το μελλοντικό καθεστώς της νήσου, η Βρετανία θα δεχόταν τη διευθέτηση υπό την προϋπόθεση ότι θα κρατούσε κάτω από τη δική της κυριαρχία τις στρατιωτικές της βάσεις.
4. Επιστροφή του Μακάριου στην Κύπρο, κατάπαυση του πυρός και ταυτόχρονη περαιτέρω χαλάρωση των μέτρων έκτακτης ανάγκης. Τερματιζόταν η κατάσταση έκτακτης ανάγκης στο νησί σε διάστημα τριών μηνών και σταδιακά θα απολύονταν τα άτομα που κρατούνταν από τις βρετανικές αρχές.

Οι Βρετανοί, αφού ενημέρωσαν Αμερικανούς και ΝΑΤΟ, παρουσίασαν αρχικά την πρότασή τους στους Τούρκους για να δουν τις αντιδράσεις τους και στη συνέχεια θα ενημέρωναν τους Έλληνες και το Μακάριο, ο οποίος μετά από την αναχώρησή του από τις Σευχέλλες βρισκόταν εγκατεστημένος στην Αθήνα.

1.3. Αντιδράσεις

Οι Τούρκοι απέρριψαν το προτεινόμενο σχέδιο κατά την ενημέρωση που έτυχαν από τους Βρετανούς στην Τουρκία. Οι Βρετανοί όμως ζήτησαν από τους Τούρκους να μην το απορρίψουν άμεσα και επίσημα, δίνοντας χρόνο για συζητήσεις μέχρι που θα επισκεπτόταν την Τουρκία ο Βρετανός υπουργός Λόιντ. Ενώ άρχιζαν οι συζητήσεις στην Τουρκία τέλη Ιανουαρίου 1958, στην Κύπρο οι Τουρκοκύπριοι διαδήλωναν με μοναδικό σύνθημα τη διχοτόμηση. Στη συνέχεια και η Ελλάδα απέρριπτε το σχέδιο, αν και η ελληνική κυβέρνηση δεν απέκλειε το ενδεχόμενο παραχώρησης βάσης στην Τουρκία με αντάλλαγμα την Ένωση. *Γύρισα στην Κύπρο με προφορική εντολή του Αβέρωφ, την οποία είχα εκμαιεύσει έστω και παρά την απόλυτη άρνηση του Μακαρίου, σε ποιο σημείο του νησιού θα μπορούσε να παραχωρηθεί, αβλαβέστατα, μια έκταση στους Τούρκους*⁴². Η συνάντηση του Λόιντ με το Μακάριο δεν έφερε οποιοδήποτε αποτέλεσμα.

⁴² Βλάχου 1980, σ. 405.

1. 4. Αξιολόγηση

Το Σχέδιο Φουτ αποτέλεσε άλλη μια αρνητική εξέλιξη για τους Έλληνες της Κύπρου, λόγω της πλήρους υιοθέτησης της *περίφημης βρετανικής δήλωσης της 19ης Δεκεμβρίου 1956, σύμφωνα με την οποία η επιλογή της διχοτόμησης δεν έπρεπε να αποκλείεται ως πιθανή λύση της κυπριακής διένεξης*⁴³, υιοθέτησης που επιβεβαίωνε τη δημιουργία ενός κακού προηγούμενου, αναπόσπαστου πλέον μέρους της όποιας διευθέτησης για το Κυπριακό. Ο ίδιος ο Φουτ θεωρούσε πως *η εν λόγω αναφορά στο Σχέδιο του ήταν εκείνη που θα το καθιστούσε ελκυστικό για τους Τούρκους και προβληματικό για την ελληνική πλευρά, για την οποία όμως ήλπιζε ότι θα αποδεχόταν τις προτάσεις, λόγω των άμεσων πλεονεκτημάτων που θα πρόσφερε στους Έλληνες, όπως την επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο και την άρση των έκτακτων μέτρων*⁴⁴. Η διχοτομική αυτή αναφορά γινόταν, παρόλο που οι Βρετανοί αναγνώριζαν πως η διχοτόμηση δεν προσφερόταν ως λύση του κυπριακού ζητήματος. Οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι δεν μπορούσε να υπάρξει τέτοια λύση, διότι θα έπρεπε να μετακινηθεί μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Η άρνηση της Τουρκίας να αποδεχθεί το Σχέδιο του κυβερνήτη Φουτ καταδείκνυε σκλήρυνση της στάσης της, παρά τις ξεκάθαρες προς όφελος των δικών της συμφερόντων πρόνοιες. Είναι φανερό ότι *η Τουρκία είχε επίγνωση της συνεχώς αυξανόμενης στρατηγικής της σημασίας στην ευρύτερη περιοχή*⁴⁵.

Επιπρόσθετα, ένα καινούργιο δεδομένο, που εισάγεται στην πολιτική της Βρετανίας είναι ότι πλέον δεν επιθυμεί την παραμονή της στην Κύπρο, εάν και εφόσον από τη μια εξασφάλιζε την παρουσία της με την κατοχύρωση κυρίαρχων βάσεων στο νησί και από την άλλη επιτυγχανόταν μια συμφωνία Τουρκίας, Ελλάδας και κατοίκων της Κύπρου για το μέλλον του νησιού. *Η συνολική κατοχή και διοίκηση της Κύπρου, εν μέσω μεταπολεμικής περιόδου, κρίθηκε ως αχρείαστη κατασπατάληση μέσων*⁴⁶.

⁴³ Κτωρής 2013, σ. 536.

⁴⁴ Χριστοδουλίδης 2009, σ. 118.

⁴⁵ ό. π., σ. 119.

⁴⁶ ό. π., σ. 119.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

1. Σχέδιο Μακμίλαν

1. 1. Εισαγωγή

Αρχές Ιουνίου 1958 ο νεοεκλεγείς Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής καταθέτει τις προγραμματικές του δηλώσεις στο ελληνικό κοινοβούλιο. Λίγες μέρες αργότερα, στις 19 Ιουνίου 1958, ο Άγγλος Πρωθυπουργός Μακμίλαν καταθέτει στη Βουλή των Κοινοτήτων το δικό του Σχέδιο για λύση του κυπριακού ζητήματος, το οποίο έμεινε γνωστό στην ιστορία ως «Σχέδιο Μακμίλαν». Οι Βρετανοί είχαν προ πολλού ξεκινήσει την προπαρασκευή του σχεδίου τους, με στόχο την επιβολή των βρετανικών θέσεων επί του κυπριακού ζητήματος. Η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Βρετανίας κατέληξε τελικά σε κοινή συνισταμένη που ήταν το «Σχέδιο Μακμίλαν».

Το αντιπολιτευτικό Εργατικό Κόμμα, που θεωρείτο ως *αδιάλλακτος υποστηρικτής της εφαρμογής της αρχής της Αυτοδιάθεσης για την Κύπρο*⁴⁷, φαίνεται πως τελικά υποχώρησε και αποδέχτηκε το νέο αυτό σχέδιο. Κατά τη συζήτηση, που διεξήχθη στη Βουλή των Κοινοτήτων, εξαγόταν το συμπέρασμα πως οι Εργατικοί προσέγγισαν τις θέσεις των Συντηρητικών και το *Εργατικό Κόμμα βιαζόταν να βοηθήσει στην αποδοχή και έναρξη της εφαρμογής μιας νέας διαδικασίας στο Κυπριακό, διαδικασίας που θα βρισκόταν εν εξέλιξη σε περίπτωση που θα πετύχαινε στις επόμενες εκλογές και θα γινόταν κυβέρνηση*⁴⁸. Συμπερασματικά, οι Εργατικοί δεν θα βρίσκονταν στην ανάγκη να εφαρμόσουν τις διακηρύξεις τους για Αυτοδιάθεση και ελευθερία, αλλά θα ζητούσαν από τα συμβαλλόμενα μέρη να συνεχίσουν τη διαδικασία που θα είχαν ήδη αποδεχτεί. Επιπλέον, ανησυχούσαν από επιδείνωση της κατάστασης στο Κυπριακό που θα παραλάμβαναν από τους Συντηρητικούς.

Παράλληλα και η αμερικανική κυβέρνηση, στην προσπάθεια της να κρατήσει τις ισορροπίες στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, συγκατατέθηκε στην κατάθεση του συγκεκριμένου σχεδίου. Η πρόταση για λύση Ανεξαρτησίας της Κύπρου, όπως προβλεπόταν στο σχέδιο, θα διατηρούσε ανοικτούς τους διαύλους επικοινωνίας των Αμερικανών με τους συμμάχους τους.

Έτσι το καλοκαίρι του 1958, τα δεδομένα στο Κυπριακό είχαν λάβει ιδιαίτερα πολύπλοκη τροπή. Η προώθηση του σχεδίου Μακμίλαν, όπως προτάθηκε από το Λονδίνο, έκανε έντονη την προοπτική της διχοτόμησης. Παρά την απόρριψή του από την ελληνική κυβέρνηση και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, το σχέδιο Μακμίλαν, λόγω του χωριστικού του χαρακτήρα, μπορούσε να τεθεί σε εφαρμογή μόνο με τη συνεργασία της Άγκυρας και

⁴⁷ Οικονομίδης 1993, σ. 224.

⁴⁸ ό. π., σ. 228.

των Τουρκοκυπρίων. Πράγματι, η Τουρκία αποδέχθηκε το σχέδιο και η απόφαση για διορισμό κυβερνητικού αντιπροσώπου της στη Λευκωσία άσκησε ιδιαίτερη πίεση στην Αθήνα. Οι προσπάθειες της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή θα συγκεντρωθούν στην αποτροπή αυτής της εξέλιξης.

Από τις αρχές Ιουνίου του 1958, άρχισαν μεγάλες διακοινοτικές ταραχές ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σφαγή Κοντεμενιωτών στο χωριό Κιόνελλι, αφού οι Άγγλοι συνέλαβαν αναίτια 28 αθώους και άοπλους Κοντεμενιώτες και τους παρέδωσαν επί σφαγήν σε προσυνενοημένους επί τούτου ενεδρεύοντες Τούρκους ενόπλους. Η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα έκρυθμη. Η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη την κατάσταση, πρόβαλε τη θέση για διχοτόμηση της Κύπρου ως τη μόνη εφικτή λύση. Οι Βρετανοί, μπροστά σε αυτά τα δεδομένα, δείχνουν την προτίμησή τους προς την Τουρκία, αφού προχώρησαν σε εκατοντάδες συλλήψεις Ελληνοκυπρίων, προκαλώντας δυναμικές αντιδράσεις. Παράλληλα άρχισαν για πρώτη φορά στην ιστορία του κυπριακού, οι μετακινήσεις πληθυσμών, τόσο Ελληνοκυπρίων, όσο και Τουρκοκυπρίων, ενώ δημιουργήθηκε η γνωστή «Πράσινη Γραμμή» για να διαχωρίζει Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Ακολούθησαν επίσης παραιτήσεις Τουρκοκύπριων Δημοτικών Συμβούλων και άρχισε η δημιουργία χωριστών Δήμων. *Η διακοινοτική διαμάχη πήρε εξοντωτική μορφή και περιεχόμενο. Η διακοινοτική αυτή διαμάχη στο χρόνο που μεσολάβησε από τον αρχικό καταρτισμό του Σχεδίου Μακμίλαν, κλιμακωνόταν και κορυφώθηκε με τις τρομερές μέρες που ακολούθησαν τη ρίψη βόμβας από Τούρκους πάνω στο Τουρκικό Γραφείο Τύπου στη Λευκωσία στις 7 Ιουνίου 1958 και τη σφαγή του Κιόνελλι στις 12 του ίδιου μήνα, εφτά μόλις μέρες προτού εμφανιστεί στη Βουλή των Κοινοτήτων ο Μακμίλαν για να εξαγγείλει το Σχέδιό του*⁴⁹.

Παράλληλα η ελληνοκυπριακή κοινότητα ταλανιζόταν με τις δικές της ενδοελληνικές διαφορές, με τις δολοφονίες από μέρους μασκοφόρων της ΕΟΚΑ εναντίον τοπικών στελεχών της Αριστεράς.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία από την Αθήνα, όπου βρίσκεται εξόριστος μετά την επιστροφή του από τις Σεϋχέλλες. Αποφασίζει να τοποθετηθεί δημόσια υπέρ λύσης Ανεξαρτησίας για την Κύπρο. Αυτό το έπραξε μέσω συνέντευξης που έδωσε στη Βρετανή βουλευτή του Εργατικού Κόμματος, Μπάρμπαρα Κασλ. Στη συνέχεια ο πρωθυπουργός Καραμανλής δήλωσε ότι η ελληνική κυβέρνηση ήταν διατεθειμένη να αποδεχθεί την εισήγηση Μακαρίου⁵⁰. Ήταν η πρώτη φορά που διατυπωνόταν δημόσια από την ελληνική πλευρά η ιδέα της

⁴⁹ Χριστοδούλου 1995, σ. 226.

⁵⁰ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 295.

Ανεξαρτησίας. Η πρωτοβουλία αυτή προκάλεσε την έντονη αντίδραση του ηγέτη της ΕΟΚΑ Γεώργιου Γρίβα. Σε επιστολή που του απέστειλε εξηγούσε τους λόγους για την στροφή του. Του υποδείκνυε ότι οι Βρετανοί ήταν έτοιμοι να υλοποιήσουν το σχέδιο Μακμίλαν, το οποίο θα οδηγούσε στη διχοτόμηση της Κύπρου. Η ελληνική κυβέρνηση ήταν επίσης δυσαρεστημένη, διότι ο Μακάριος ενήργησε μόνος του χωρίς προηγούμενη συνεννόηση. Αναπόφευκτα, αρνητικά αντέδρασαν τόσο η Τουρκία όσο και οι Τουρκοκύπριοι, που δήλωσαν ότι η πρόταση ήταν απλά μια υπεκφυγή με σκοπό την αναβολή της εφαρμογής του σχεδίου Μακμίλαν και τον εντυπωσιασμό του ΟΗΕ. «Αντίστοιχα, ούτε το Λονδίνο είδε θετικά την ανακοίνωση. Από τη μια, υπήρξε συμπάθεια και στήριξη από τους Εργατικούς, από την αντιπρόεδρο άλλωστε των οποίων προωθήθηκε η κίνηση. Από την άλλη όμως, το επίσημο Λονδίνο αξιολόγησε αρνητικά την εξέλιξη, καθώς θεωρήθηκε ένας τακτικός ελιγμός που θα έφερνε τη Βρετανία σε δύσκολη θέση. Η αρνητική στάση των Βρετανών υπαγορευόταν από την ανάγκη τους να μη δυσαρεστήσουν την Τουρκία, ενώ παράλληλα το Λονδίνο επιθυμούσε να μη συζητηθεί εκ νέου το Κυπριακό στον ΟΗΕ⁵¹».

1. 2. Τι προνοούσε

Το σχέδιο αυτό, στη σύνταξη του οποίου είχε συνεργαστεί και ο κυβερνήτης της Κύπρου σερ Χιου Φουτ με προτάσεις του που απέστειλε στις αρχές του 1958 στον Πρωθυπουργό της Βρετανίας, δημοσιοποιήθηκε επίσημα στις 19.6.1958 και «...στηριζόταν σε δύο άξονες: στην τριπλή συγκυριαρχία και στην αρχή της μείζονος κοινοτικής αυτονομίας. Καθιέρωνε θεσμικά την ισότητα εξουσιών και το διαχωρισμό ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Σ' αυτό συνέτειναν η ξεχωριστή υπηκοότητα, η απουσία ενιαίας βουλής με παράλληλη λειτουργία δύο αυτόνομων κοινοτικών βουλών...⁵²».

Βασικοί σκοποί του «Σχεδίου Μακμίλαν» ήταν:

- α. Να εξυπηρετήσει τα καλύτερα συμφέροντα ολόκληρου του λαού του νησιού.
- β. Να επιτύχει μόνιμη διευθέτηση αποδεκτή και από τις δύο κοινότητες της Κύπρου, καθώς και από την Ελληνική και την Τουρκική κυβέρνηση.
- γ. Να διασφαλίσει τις Βρετανικές Βάσεις και εγκαταστάσεις στην Κύπρο, οι οποίες είναι αναγκαίες, για να μπορεί το Ηνωμένο Βασίλειο να εκτελεί τις διεθνείς του υποχρεώσεις.
- δ. Να ενισχύσει την ειρήνη και την ασφάλεια, καθώς επίσης και τη συνεργασία του Ηνωμένου Βασιλείου και των συμμάχων του, σε μια ζωτική περιοχή.

⁵¹ Η Καθημερινή, 8.2.2015, σ. 23.

⁵² Γεωργής 1999, σ. 213.

Επομένως, ήταν ένα σχέδιο «τριπλού συνεταιρισμού» Αγγλίας, Ελλάδας, Τουρκίας στην Κύπρο που, σε γενικές γραμμές, προνοούσε βασικά τα ακόλουθα:

- Καμιά άμεση μεταβολή του καθεστώτος στην Κύπρο και διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας για επτά χρόνια. Θα ήταν ένας τριμερής συνεταιρισμός Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας στη διακυβέρνηση του νησιού. Μετά το πέρας των επτά χρόνων, θα μοιραζόταν την κυριαρχία του νησιού με Ελλάδα και Τουρκία, εάν και εφόσον εξασφαλιζόταν η παρουσία της μέσω βάσεων και άλλως στρατιωτικών διευκολύνσεων στο νησί.
- Σύνδεση της Κύπρου με την Αγγλία (στο πλαίσιο της Κοινοπολιτείας), την Ελλάδα και την Τουρκία.
- Συνεργασία των κυβερνήσεων Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας σε μια «κοινή προσπάθεια» για επίτευξη ειρήνης, προόδου και ευημερίας στην Κύπρο.
- Διορισμός αντιστοιχών αντιπροσώπων (Ελλάδας και Τουρκίας) για συνεργασία με τον Άγγλο κυβερνήτη της Κύπρου.
- Οι Κύπριοι να έχουν δύο υπηκοότητες: ελληνική και αγγλική οι Έλληνες και τουρκική και αγγλική οι Τούρκοι.
- Εφαρμογή στην Κύπρο νέου συντάγματος που θα συμφωνούνταν με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Το νέο σύνταγμα προνοούσε και τα εξής:

- Χωριστές βουλές για τις δύο κοινότητες της Κύπρου. Θα δημιουργούνταν μια κυβέρνηση που θα προσαρμοζόταν πάνω στη θεωρία της τριπλής συγκυριαρχίας. Θα δημιουργούνταν δύο χωριστές Βουλές, η Ελληνική και η Τουρκική, για να ασχολούνται με τις κοινοτικές υποθέσεις.
- Συμβούλιο με πρόεδρο τον (Άγγλο) Κυβερνήτη, με συμμετοχή αντιπροσώπων της Ελλάδας και της Τουρκίας και 6 υπουργών (4 Ελληνοκύπριοι, 2 Τουρκοκύπριοι) που θα επιλέγονταν από τις αντίστοιχες Βουλές. Το συμβούλιο θα ασκούσε εξουσία, εκτός από τις κοινοτικές υποθέσεις για τις οποίες θα ήταν αρμόδιες οι δύο βουλές.
- Ο κυβερνήτης και οι δύο εκπρόσωποι της Ελλάδας και της Τουρκίας, θα εξασφάλιζαν την προστασία των κοινοτικών συμφερόντων.
- Στον κυβερνήτη θα παρέμεναν οι εξουσίες για τις εξωτερικές υποθέσεις, για την άμυνα και για την εσωτερική ασφάλεια. Για τις εξωτερικές υποθέσεις του νεότευκτου κράτους θα ήταν υπεύθυνες οι τρεις εγγυήτριες χώρες. Για το διορισμό του Κυβερνήτη αν διαφωνούσαν, ο διορισμός του θα γινόταν από το Συμβούλιο του ΝΑΤΟ.
- Ύπαρξη αμερόληπτου δικαστηρίου για εξέταση οποιουδήποτε νομοθετήματος που θα θεωρούνταν από τους Έλληνες ή τους Τούρκους ότι εμπεριείχε διακρίσεις.

- Με την προϋπόθεση τερματισμού της βίας, προβλεπόταν χαλάρωση των μέτρων εκτάκτου ανάγκης στην Κύπρο και επιστροφή του αρχιεπισκόπου Μακαρίου και των άλλων εξόριστων.

Οι Βρετανοί, σύμφωνα και με τον Μακμίλαν, επιθυμούσαν την προστασία των δικών τους συμφερόντων στη Μέση Ανατολή. Όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του, «*Αν τελικά η διχοτόμηση επιβαλλόταν το μόνο που μας ενδιέφερε ήταν το μέλλον των στρατιωτικών μας βάσεων και εγκαταστάσεων, που ήταν τόσο αναγκαίες για την προστασία των συμφερόντων μας στη Μέση Ανατολή και για την ενίσχυση της δεξιάς πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Γι' αυτό ύστερα από συζήτηση με τον υπουργό άμυνας, όρισα μια επιτροπή από επισήμους υπό την προεδρία του Νόρμαν Μπρουκ, να προβεί σε μια νέα διερεύνηση του προβλήματος των βάσεων, είτε η νήσος διαμοιραζόταν μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, είτε γινόταν πραγματικά ανεξάρτητη, σε τρόπο που να εξασφαλίζεται πάντοτε αποτελεσματικός έλεγχος στην περιοχή που θα μας ήταν στρατηγικά αναγκαία*⁵³».

Ο ίδιος προειδοποιούσε στη Βουλή πως εάν το σχέδιο του δεν γινόταν αποδεκτό, η Βρετανία θα παρέμενε πιστή στην πολιτική της, όπως τη διακήρυξε στις 19 Δεκεμβρίου, την πολιτική εφαρμογής της χωριστής Αυτοδιάθεσης⁵⁴. Στόχος των Βρετανών ήταν η εξασφάλιση αεροπορικών βάσεων για την άμυνά τους, για τις ανάγκες του Συμφώνου της Βαγδάτης και την άμυνα της Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου. «*...Εξεπονήσαμε, ένα νέο σχέδιο. Το νέο τούτο σχέδιο προνοούσε τη διαχάραξη των βρετανικών στρατιωτικών θυλάκων, όπου θα παρέμενε πλήρης βρετανική κυριαρχία, ενώ το υπόλοιπο της νήσου θα εκυβερνάτο από συγκυριαρχία του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η κυριαρχία αυτή θα ήταν ένας συνεταιρισμός*⁵⁵».

Ο Μακμίλαν προειδοποιούσε πως σε περίπτωση αποτυχίας του Σχεδίου του, η βρετανική κυβέρνηση θα παρέμενε πιστή στην πολιτική που διακήρυξε στις 19 Δεκεμβρίου. Επίσης τόνιζε πως ήταν καιρός να αναγνωρίσουν όλοι, πως το Κυπριακό δεν ήταν βασικά αποικιακό πρόβλημα. Στην περίπτωση της Κύπρου, υποστήριζε, κάτω από τις αντιμαχόμενες διεκδικήσεις της ελληνικής και της τουρκικής κοινότητας της νήσου, πάντα υπόβοσκε το εθνικό συμφέρον της Ελλάδας και της Τουρκίας. Κατά συνέπεια, η Κύπρος πρέπει να θεωρηθεί ως πρόβλημα με διεθνείς και εσωτερικές πλευρές. Αυτός είναι ο λόγος, πρόσθετε, για τον οποίο μέχρι σήμερα δε στάθηκε δυνατό να βρεθεί μια λύση: δεν αποδόθηκε η δέουσα προσοχή στη διεθνή πλευρά του προβλήματος. Αυτή είναι η αιτία

⁵³ Οικονομίδης 1987, σ. 224.

⁵⁴ Χριστοδούλου 1996, σσ. 51-52.

⁵⁵ Χριστοδούλου 1987, σσ. 224-225.

βασικά για την οποία όλα τα προηγούμενα σχέδια επίλυσης του προβλήματος -και υπήρξαν πολλά- αποδείχτηκαν μάταια⁵⁶.

1. 3. Αντιδράσεις Μακαρίου

Ο Μακάριος, αφού μελέτησε το Σχέδιο αποφάσισε να το απορρίψει. Τον απασχολούσε πολύ να βρει τρόπο όχι μονάχα να το καταδικάσει, αλλά ουσιαστικά να προβεί σε ενέργειες για να το ανατρέψει. Αρχικά κάλεσε στην Αθήνα τους Κυπρίους Δημάρχους και τα μέλη του Γραφείου Εθναρχίας. Μετά από μακρές συσκέψεις διαμόρφωσε την απάντησή του. *Μετά το τέλος της σύσκεψης, οι Δήμαρχοι ανακοίνωσαν την ομόφωνή τους υποστήριξη στην πολιτική Μακαρίου και απέστειλαν μήνυμα στον Μακμίλαν, ζητώντας του να αποσύρει το σχέδιο συνεταιρισμού*⁵⁷. Θεωρούσε εντελώς απαράδεκτη την εφαρμογή της αρχής του συνεταιρισμού στην Κύπρο, γιατί με τη μέθοδο τούτη επιβαλλόταν τριπλή κυριαρχία και καταπολεμείτο το αναφαίρετο δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού. Αιτιολογώντας τη θέση του, υποστήριζε πως το σχέδιο διασπούσε την ενότητα και καθιέρωνε συνταγματικά το διχασμό, οδηγούσε σε προστριβές και δημιουργούσε εστίες μόνιμης αντιπαράθεσης, αναταραχής και απειλής της ειρήνης για ολόκληρη την περιοχή. Από την άλλη, άφηνε ανοικτή την πόρτα νέων συνομιλιών, αφού εξέφραζε την προθυμία του για διμερείς συνομιλίες μεταξύ βρετανικής κυβέρνησης και Κυπρίων για κατάληξη σε ένα γνήσιο, δημοκρατικό σύνταγμα αυτοκυβέρνησης.

1. 4. Αντιδράσεις Ελληνικής Κυβέρνησης

Μετά την επίδοση της βρετανικής πρότασης, το ελληνικό υπουργικό συμβούλιο απέρριψε ομόφωνα το Σχέδιο. Ο πρωθυπουργός Καραμανλής επέδωσε γραπτή απάντηση στο Βρετανό πρέσβη στις 21 του μήνα. Ο Καραμανλής επιστούσε την προσοχή ότι, με το Σχέδιο η βρετανική κυβέρνηση ανέτρεπε «εν τη ουσία καθιερωμένην νομικήν κατάστασιν... διότι δια του Σχεδίου σας η κυβέρνησις τείνει να ανατρέψη την αρχήν του σεβασμού των υπαρχουσών συνθηκών...». Είναι τα «ενδιαφερόμενα μέρη» στα οποία η Συνθήκη της Λωζάννης επιφύλαξε αυτό το δικαίωμα. Περαιτέρω επιστούσε την προσοχή ότι «... το φαινόμενον της εντάσεως εις τας σχέσεις δύο κοινοτήτων είναι τεχνητόν κατασκεύασμα των τελευταίων μηνών και δύναται να εκλείψη». Συνεπώς ο προτεινόμενος διοικητικός μηχανισμός δεν δικαιολογείται και «ο οποίος λόγω του πολύπλοκου αυτού και των προστριβών τας οποίας θα προκαλέση οδηγείται μοιραίως εις παράλυσιν». Διαπίστωνε

⁵⁶ Χριστοδούλου 1987, σ. 230.

⁵⁷ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 294.

πως το σύστημα δεν βοηθούσε στον κατευνασμό. Αντίθετα θα συνέτεινε στη διατήρηση της αναταραχής⁵⁸. Εφόσον παραμεριζόταν το δικαίωμα του κυπριακού λαού να αποφασίσει για το μέλλον του, το Σχέδιο θα ήταν πιο εποικοδομητικό *αν επρότεινε μια προσωρινή λύση με βάση τη δημοκρατική αυτοκυβέρνηση, κάτω από βρετανική κυριαρχία και αναβολή του κυρίου ζητήματος για ευθεότερο χρόνο*⁵⁹. Ο Πρωθυπουργός στο τέλος ζητούσε όπως αναθεωρηθούν οι βρετανικές προτάσεις και αρχίσει μια νέα προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος, που θα μπορούσε να θεωρηθεί ικανοποιητική. Στις 29 Σεπτεμβρίου, αφού συνήλθε το Υπουργικό Συμβούλιο στην Αθήνα, ο Καραμανλής ανακοίνωσε ότι η κυβέρνησή του ήταν διατεθειμένη ν' αποδεχτεί πλήρως τις εισηγήσεις Μακαρίου⁶⁰.

Ο Μακμίλαν για να υπερκεράσει το αδιέξοδο ζήτησε από τον Καραμανλή να συναντηθούν και στη συνέχεια να βρεθούν και με τον Τούρκο Πρωθυπουργό. Ο Καραμανλής απέρριψε το δεύτερο μέρος της εισήγησης Μακμίλαν. Όμως, κατά τη συζήτηση του θέματος στην ελληνική Βουλή λίγες μέρες αργότερα, ο Αβέρωφ δήλωνε: «... Εφόσον τα πλαίσια τα οποία καθωρίσαμεν, και τα οποία είναι γνωστά, γίνουν καταρχήν δεκτά, θα δεχθώμεν να συζητήσωμεν με οιονδήποτε δια την εξεύρεσιν λύσεως προωθούσης το Κυπριακόν⁶¹». Συμπερασματικά, με τη δήλωση αυτή, ενώπιον μάλιστα της Βουλής, η Ελλάδα αποδεχόταν συνομιλίες με την Τουρκία για τη ρύθμιση του Κυπριακού. Από την άλλη το Εργατικό Κόμμα εξέδωσε ανακοίνωση στις 26 Σεπτεμβρίου, καλώντας την κυβέρνηση να αναστείλει την εφαρμογή του σχεδίου συνεταιρισμού, με το να αναβάλει την άφιξη του Τούρκου αντιπροσώπου στην Κύπρο. *Καμιά διαρκής λύση δεν είναι δυνατή χωρίς τη συγκατάθεση των κατοίκων, και στην προκείμενη περίπτωση το σχέδιο απορρίφτηκε από τη συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της νήσου*⁶². Καταλήγοντας η ανακοίνωση παρακινούσε να επαναρχίσουν οι συνομιλίες με τους Κυπρίους αντιπροσώπους.

1. 5. Αντιδράσεις Τουρκικής Κυβέρνησης

Περί τα τέλη Ιουνίου, ο Τούρκος πρωθυπουργός έστειλε στο Μακμίλαν την απορριπτική απάντησή του, όπου τόνιζε την αντίθεση της Τουρκίας στο βρετανικό σχέδιο, παρά την αρχική θετική της προσέγγιση. Ο λόγος ήταν ότι το Σχέδιο δεν προνοούσε ως τελική λύση του Κυπριακού τη διχοτόμηση της Κύπρου, *ούτε περιείχε την ιδέα του*

⁵⁸ Οικονομίδης 1987, σ. 230.

⁵⁹ Μακαρίου: «Άπαντα» τόμ. Γ', σ. 587.

⁶⁰ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 295.

⁶¹ Οικονομίδης 1987, σ. 230.

⁶² Ιεροδιακόνου 1976, σσ. 297-298.

διαμελισμού⁶³. Αμέσως μετά, άρχισαν οι διακοινοτικές ταραχές και ένα νέο λουτρό αίματος πότιζε το στόχο του διαχωρισμού και του διαμελισμού του νησιού. Ο Τούρκος υπουργός των Εξωτερικών Ζορλού με δηλώσεις του σε βρετανική εφημερίδα στις 19 Ιουλίου, πρόβαλλε αίτημα για την αποστολή αστυνομικής δύναμης στην Κύπρο για την προστασία της τουρκικής κοινότητας. Ταυτόχρονα δήλωνε πως δεν θα είχε η Τουρκία πρόβλημα, εάν και η Ελλάδα έπραττε το ίδιο για την προστασία της ελληνοκυπριακής κοινότητας.

Μετά την άρνηση αποδοχής του «Σχεδίου Μακμίλαν», η βία εντάθηκε στην Κύπρο. Άρχισαν βιαιοπραγίες. Τουρκοκύπριοι τρομοκρατούσαν τον ελληνικό πληθυσμό που ζούσε σε τουρκοκυπριακές συνοικίες, όπως στον Τράχωνα, στην Ομορφίτα και στο Καϊμακλί, κατέστρεφαν περιουσίες με στόχο τη μετακίνηση και τουρκικών πληθυσμών από άλλες περιοχές και την κατάληψη των σπιτιών και των περιουσιών των εκτοπιζομένων Ελλήνων. *Κανένας δεν αισθανόταν ασφαλής. Έλληνες και Τούρκοι αγωνίζονταν για την κατάρρευση και της τελευταίας συνεννόησης που τους ένωνε, υπό τα χαρούμενα βλέμματα των Άγγλων, που πανηγύριζαν το γεγονός*⁶⁴. Έτσι, επεκτεινόταν η τουρκική προσπάθεια για τη δημιουργία συμπαγών τουρκικών περιοχών, με σκοπό τη διχοτόμηση.

1. 6. Συμπεράσματα

Το προταθέν «Σχέδιο Μακμίλαν» ήταν το χειρότερο σχέδιο που προτάθηκε κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας, όσον αφορά τα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων. Για πρώτη φορά η ελληνική κοινότητα θα εξισωνόταν με την τουρκική κοινότητα της Κύπρου, ενώ για πρώτη φορά μετά το 1878, η Τουρκία επανακτούσε δικαιώματα επικυριαρχίας στην Κύπρο.

Ο Τριμερής Συνεταιρισμός ή Τριμερής Συγκυριαρχία, όπως προβάλλεται μέσα από το «Σχέδιο Μακμίλαν», αποτελούσε μια δυσμενέστατη εξέλιξη, η οποία προκαλούσε ιδιαίτερη ανησυχία και προβληματισμό στην ελληνική πλευρά. Μέσα από αυτή την πρόταση τίθετο ταφόπλακα στον τελικό στόχο των Ελληνοκυπρίων για Αυτοδιάθεση - Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Η απουσία κοινής Βουλής (Γερουσίας) ενίσχυε τον χωριστικό χαρακτήρα των κοινοτικών Συνελεύσεων και προσέδιδε διχοτομικά χαρακτηριστικά. *Ακόμα η πρόνοια για μονομερή εφαρμογή του Σχεδίου, λειτουργούσε εκβιαστικά προς τους Ελληνοκύπριους για να*

⁶³ Οικονομίδης 1987, σ. 231.

⁶⁴ Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, περίοδος 1955-1959 τόμ. Α', σ. 289.

διαδραματίσει τελικά ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση νέας θέσης, σε σχέση με το κυπριακό ζήτημα και τον τελικό στόχο⁶⁵.

Ο ρόλος του Κυβερνήτη, με τις υπερεξουσίες που θα απολάμβανε και τον απόλυτο έλεγχο που θα ασκούσε σε θέματα εξωτερικών υποθέσεων, άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας, θα τον καθιστούσε ιδιαίτερα ισχυρό στη διοίκηση.

Συμπερασματικά, από τα μέσα του 1957 συντελείται σημαντική αλλαγή στη γραμμή της ελληνικής πλευράς, αφού άρχισε να παίρνει οριστικό σχήμα η πολιτική της Ανεξαρτησίας. Η πολιτική αυτή στηριζόταν όχι μονάχα από την Ελλάδα και τους ελληνοκύπριους, αλλά και από τον ευρύτερο διεθνή παράγοντα, ιδιαίτερα την αμερικανική κυβέρνηση. Ιδιαίτερα μετά την κατάθεση του «Σχεδίου Μακμίλαν», και των κινδύνων που ενείχε ενδεχόμενη μονομερής εφαρμογή του από τη Βρετανία, ανησύχησαν ακόμα πιο πολύ την ελληνική πλευρά οι προθέσεις των Βρετανών.

Η βρετανική κυβέρνηση, που με τη σειρά της, άρχισε να αποκλίνει προς την πολιτική της Ανεξαρτησίας, δεν απομακρυνόταν από την ιδέα διατήρησης της παρουσίας της στην Κύπρο, ούτε από την κοινή αγγλοτουρκική πολιτική με βάση τη διχοτόμηση. Πέρα από αυτό, προηγήθηκε στις αρχές Ιουνίου του 1958 η έναρξη μεγάλων διακοινοτικών ταραχών στην Κύπρο, οι οποίες περιέπλεξαν την κατάσταση. *Το ξέσπασμα των ταραχών τη δεδομένη χρονική στιγμή, ενίσχυε την πεποίθηση σε Βρετανία, Ελλάδα και ΗΠΑ, ότι αυτές υποκινήθηκαν με εντολές της Τουρκίας, με σκοπό να προβληθεί η διχοτόμηση ως μόνη δυνατή λύση*⁶⁶.

2. 1. Σχέδιο Σπάακ – Βρετανικές απειλές

Για να αποτρέψει όλους αυτούς τους κινδύνους η ελληνική κυβέρνηση θα καταθέσει στον ΟΗΕ την πέμπτη προσφυγή για το θέμα της Κύπρου το 1958, με αίτημα τη λύση Ανεξαρτησίας. Σε αυτού του είδους την επιλογή τελικά, ήταν σύμφωνος και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Η συζήτηση του σχεδίου ψηφίσματος άρχιζε στις 25 Νοεμβρίου στην πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ. Ο επικεφαλής της ΕΟΚΑ, Γρίβας, με προκήρυξή του ανακοίνωνε ότι, αναμένοντας την έκβαση των συζητήσεων στη Νέα Υόρκη, η οργάνωση του θα περιόριζε τη δράση της σε αντίποινα, εάν δεχόταν επίθεση από τα βρετανικά στρατεύματα. Πριν προχωρήσουμε στις εξελίξεις στον ΟΗΕ, πρέπει να δούμε τι μεσολάβησε από την διακήρυξη της αλλαγής του στόχου λύσης του Κυπριακού μέχρι τη συζήτηση της πέμπτης προσφυγής στον ΟΗΕ.

⁶⁵ Δες Χριστοδουλίδης 2009, σ. 134.

⁶⁶ Οικονομίδης 1993, σ. 23.

Η αλλαγή πολιτικής του Μακαρίου θα αποτελέσει τελικά τη βάση για τη διαπραγμάτευση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου. Όμως η κίνησή του προς στιγμή έπεσε στο κενό, καθώς συνέπεσε με νέα μεσολαβητική πρωτοβουλία του γενικού γραμματέα του NATO Πολ Ανρί Σπάακ. Στόχος του ήταν *...για συμβιβασμό ανάμεσα στις τρεις εμπλεκόμενες στο κυπριακό νατοϊκές χώρες και επίτευξη προσωρινής ρύθμισης. Το σχέδιο Σπάακ προνοούσε ένα επταετές μεταβατικό στάδιο και την αναζήτηση την περίοδο αυτή μιας λύσης, με αποκλεισμό της Ένωσης και της διχοτόμησης...*⁶⁷

Η πρωτοβουλία προέκυψε έπειτα από επιστολή που απηύθυνε ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής στο Γενικό Γραμματέα του NATO, στην οποία διατύπωσε την απειλή ότι, τυχόν εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλαν, *θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια την αποχώρηση της Ελλάδας από το NATO*⁶⁸. Ο Σπάακ έφθασε στην Αθήνα στις 23 Σεπτεμβρίου 1958, ημέρα κατά την οποία δημοσιεύτηκαν οι δηλώσεις του Μακαρίου στη Μπάρμπαρα Κασλ, προτείνοντας αναβολή εφαρμογής του σχεδίου και σύγκληση νέας Διάσκεψης ανάμεσα σε Βρετανία, Ελλάδα, Τουρκία, Τουρκοκυπρίους και Ελληνοκυπρίους. Ο Σπάακ, σύμφωνα με τον Ιεροδιακόνου (1976), εισηγούνταν τις ακόλουθες αρχές στο σχέδιο του: (α) Δημιουργία Βουλής Αντιπροσώπων για κάθε μια από τις δύο κοινότητες, με αρμοδιότητα για όλες τις κοινοτικές υποθέσεις. (β) Δημιουργία αντιπροσωπευτικού σώματος, που να έχει αρμοδιότητα για θέματα κοινού ενδιαφέροντος. (γ) Ένα Κυβερνητικό Συμβούλιο, του οποίου να προεδρεύει ο κυβερνήτης και το οποίο να έχει ελληνοκυπριακή πλειοψηφία και (δ) Εξωτερικές υποθέσεις, άμυνα και ασφάλεια να παραμείνουν στην αρμοδιότητα του κυβερνήτη (σ. 299).

Ο Μακάριος στις συζητήσεις που ακολούθησαν, αποδέχτηκε να συμμετέχει στη Διάσκεψη «για την παραχώρηση συντάγματος δεσμευμένης Ανεξαρτησίας⁶⁹». Αρχές Οκτωβρίου την πρόσκληση του Γενικού Γραμματέα του NATO αποδέχεται και η Ελλάδα. Η Βρετανία καθώς και η Τουρκία αρνήθηκαν να συμμετέχουν, με το δικαιολογητικό, ότι η Ελλάδα απαιτούσε από τις δύο σύμμαχες χώρες να δεσμευτούν *για το οριστικό καθεστώς της νήσου, όπως και την πρόταση για διεύρυνση της Διάσκεψης*⁷⁰, για να θέσει τα θεμέλια για την «τελική λύση», όπως τη χαρακτηρίζει ο Ιεροδιακόνου. Η πρωτοβουλία Σπάακ τελικά απέτυχε. Το διχοτομικό σχέδιο Μακμίλαν εξακολουθούσε να βρίσκεται στο τραπέζι, ως η μοναδική επιλογή για λύση του κυπριακού ζητήματος.

Η βρετανική διοίκηση στην Κύπρο συνέχιζε την προώθηση του σχεδίου Μακμίλαν. Την 1η Οκτωβρίου ο εκπρόσωπος της Τουρκίας αναλάμβανε επίσημα τα καθήκοντά του.

⁶⁷ Γεωργής 1999, σ. 215.

⁶⁸ Οικονομίδης 1993, σ. 23.

⁶⁹ Χριστοδούλου 1987, σ. 238.

⁷⁰ ό. π., σ. 241.

Την ίδια περίοδο η ΕΟΚΑ σκλήρυνε τη στάση της, με βίαιες και ορμητικές επιθέσεις, εναντίον σε οτιδήποτε θεωρείτο βρετανικό, συμπεριλαμβανομένων ακόμα και πολιτών⁷¹, ενώ από την άλλη οι Βρετανοί κακομεταχειρίζονταν τον ελληνικό πληθυσμό της νήσου, με αποτέλεσμα μερικές φορές να προκαλέσουν ακόμα και το θάνατο σε αθώα πρόσωπα⁷².

Εν μέσω όλων αυτών των βίαιων γεγονότων, αρχίζει η συζήτηση του κυπριακού στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η οποία παρέπεμψε το θέμα στην Πρώτη Επιτροπή⁷³. Η Πρώτη Επιτροπή ενέκρινε ψήφισμα της Περσίας, το οποίο ζητούσε μια συνδιάσκεψη των τριών ενδιαφερομένων χωρών (Ελλάδας, Τουρκίας, Βρετανίας) και αντιπροσώπων των Κυπρίων, για συμφωνημένη λύση του κυπριακού προβλήματος, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Η Βρετανία και η Τουρκία ψήφισαν υπέρ, ενώ η Ελλάδα εναντίον.

Την αμέσως επόμενη μέρα, ο Βρετανός πρεσβευτής Ντίξον ανέλαβε την πρωτοβουλία για κοινή συνάντηση με τους Ζορλού και Αβέρωφ, οι οποίοι δεσμεύτηκαν να εργαστούν για μια γρήγορη και τελική διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος⁷⁴. Ο αντιπρόσωπος του Μεξικού, την επόμενη μέρα κατέθεσε σχέδιο ψηφίσματος, το οποίο υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση, έτσι το περσικό σχέδιο αποσύρθηκε. Το ψήφισμα καλούσε τα μέρη να καταβάλουν συνεχείς προσπάθειες για να επιτευχθεί μια ειρηνική, δημοκρατική και δίκαιη λύση, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών⁷⁵.

Μετά από αυτή την εξέλιξη και την απειλή για την εφαρμογή του Σχεδίου Μακμίλαν, δεν υπήρχαν άλλα περιθώρια από την ολοκλήρωση της οριστικής στροφής προς την πολιτική για εισαγωγή συντάγματος Ανεξαρτησίας. Αυτό και έγινε. Έτσι ανοίγει ο δρόμος για το μεγάλο συμβιβασμό. Αβέρωφ και Ζορλού αρχίζουν μυστικές συνομιλίες (με πλήρη ενημέρωση των Βρετανών, οι οποίοι έθεσαν μία και μοναδική προϋπόθεση για να αποδεχτούν πιθανή διμερή συμφωνία: η συμφωνία να διασφάλιζε τις βρετανικές στρατιωτικές ανάγκες⁷⁶), οι οποίες θα οδηγήσουν τελικά στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, τον Φεβρουάριο του 1959. Συνεχίζουν τις συνομιλίες στο Παρίσι στα πλαίσια συνόδου για την Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά (18-20/1/1959). Στις συνομιλίες αυτές διαφαίνεται ότι, οι δύο πλευρές βρίσκονται σε ακτίνα συμφωνίας, γι' αυτό ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Ζορλού εισηγείται την πραγματοποίηση συνάντησης των δύο

⁷¹ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 303.

⁷² ό. π., σ. 303.

⁷³ ό. π., σ. 303.

⁷⁴ ό. π., σ. 307.

⁷⁵ ό. π., σ. 307.

⁷⁶ ό. π., σ. 308.

πρωθυπουργών, για να φτάσουν σε μια τελική λύση⁷⁷. Ενήμερος για την πρόοδο των συνομιλιών ήταν και ο Μακάριος, του οποίου η στάση σε γενικές γραμμές ήταν θετική και υποβοηθητική.

Μετά από περαιτέρω διπλωματικές διαβουλεύσεις, ανακοινώθηκε στις 5 Φεβρουαρίου ότι ο Έλληνας και ο Τούρκος πρωθυπουργός, καθώς και οι υπουργοί Εξωτερικών είχαν αρχίσει διαπραγματεύσεις στη Ζυρίχη, με σκοπό την εξεύρεση μιας διμερούς επίλυσης του προβλήματος. *Οι δύο αντιπροσωπείες έχουν χρόνο στη διάθεσή τους για διαβουλεύσεις και διαπραγματεύσεις μία βδομάδα*⁷⁸.

Οι συνομιλίες αυτές συνεχίστηκαν με μυστικότητα για έξι μέρες, στο τέλος των οποίων οι διαπραγματευτές εξέδωσαν κοινό ανακοινωθέν, το οποίο αποκάλυπτε ότι *το πρόβλημα της Κύπρου συζητήθηκε εκτενώς μέσα σε πνεύμα αμοιβαίας αλληλοκατανόησης. Μια λύση συμβιβασμού τελικά είχε επιτευχθεί, παρ' όλες τις σημαντικές δυσκολίες που παρουσιάζει το πρόβλημα τούτο. Τα κίνητρα ενότητας και ευημερίας της Κύπρου προβάλλονται νικηφόρα*⁷⁹.

Όταν ολοκληρώθηκαν οι συνομιλίες οι δύο Υπουργοί Εξωτερικών αναχώρησαν για το Λονδίνο. Εκεί ενημέρωσαν τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών για το τι περιλάμβανε η συμφωνία.

3. 1. Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αποτέλεσαν τον προάγγελο της Ανεξαρτησίας της Κύπρου και της δημιουργίας της πρώτης Κυπριακής Δημοκρατίας.

Οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν στο Λονδίνο από το απόγευμα της 11^{ης} Φεβρουαρίου. Σύντομα, μετά από δύο μέρες, είχε επιτευχθεί αρκετή πρόοδος και αποφασίστηκε όπως προσκληθούν στο Λονδίνο για να συμμετέχουν στις συνομιλίες και οι εκπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, Μακάριος και Κουτσιούκ αντίστοιχα, με σκοπό να τις επικυρώσουν οι εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων. Στις 17 Φεβρουαρίου η διάσκεψη του Λονδίνου άρχισε πάλι τις εργασίες της με τη συμμετοχή Μακαρίου, Κουτσιούκ και των τριών υπουργών Εξωτερικών. Κατά τη συνάντηση της επόμενης ημέρας προκλήθηκε έντονη συζήτηση και *ο Τύπος δημοσίευε ότι ο Μακάριος και η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία πρόβαλλαν αντιρρήσεις στην ελληνοτουρκική συμφωνία της Ζυρίχης*⁸⁰.

⁷⁷ Χριστοδούλου 1987, σ. 259.

⁷⁸ ό. π., σ. 260.

⁷⁹ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 309.

⁸⁰ ό. π., σ. 310.

Μπροστά στις ανησυχίες και αντιρρήσεις του Μακαρίου, αποφασίστηκε όπως έχουν χωριστές συναντήσεις μαζί του ο Φουτ, ο Κουτσιούκ και ο Καραμανλής και η διάσκεψη συνήλθε έκτακτα το απόγευμα της ίδιας μέρας. Έπειτα από πολλές συσκέψεις και πολλές πιέσεις που ασκήθηκαν στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', αναγκάζεται τελικά να επικυρώσει τις «Συμφωνίες Ζυρίχης». Το επόμενο πρωί (19 Φεβρουαρίου) ο Μακάριος γνωστοποίησε ότι ήταν διατεθειμένος να αποδεχτεί τη διευθέτηση της Ζυρίχης, προσθέτοντας ότι κατέληξε στην απόφασή του αυτή, *ύστερα από ολονύκτια προσευχή και σκέψεις για το αγωνιώδες δίλημμα το οποίο αντιμετώπιζε*⁸¹.

Την ίδια μέρα υπογράφηκαν στο Lancaster House στο Λονδίνο, οι συμφωνίες και δινόταν ένα τέλος στην «ανωμαλία» που υπήρχε στην Κύπρο. Αποφασίστηκε άμεσα η κατάπαυση του πυρός από την ΕΟΚΑ. Μερικούς μήνες (18 μήνες) αργότερα, η Κύπρος ανακηρυσσόταν ανεξάρτητο κράτος και η βρετανική κυριαρχία τερματιζόταν.

Το Σύνταγμα τέθηκε σε εφαρμογή στις 16 Αυγούστου 1960 με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας σε ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Πολλοί συνταγματολόγοι υποστηρίζουν ότι πρόκειται για ένα δοτό Σύνταγμα, το οποίο ο Κυπριακός λαός ουδέποτε κλήθηκε να επικυρώσει με την ψήφο του. Δεν παύει όμως να έχει γίνει αποδεχτό από τους εκπροσώπους των Κυπρίων στη Διάσκεψη του Λονδίνου.

Τι προέβλεπαν οι συγκεκριμένες συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου; Πώς η ενότητα και η ευημερία που προσδοκούσαν οι συμβαλλόμενοι θα επιτυγχάνονταν;

3. 2. Η βασική δομή της Δημοκρατίας της Κύπρου

Το πρώτο μέρος των συμφωνιών στο οποίο κατέληξαν οι υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας στη Ζυρίχη ρύθμιζε τη βασική δομή του κράτους και της διακυβέρνησης της Κύπρου. Σύμφωνα με το μέρος αυτό, η Κύπρος είναι Δημοκρατία προεδρικής διακυβέρνησης. Ο Πρόεδρος είναι Έλληνας και ο Αντιπρόεδρος Τούρκος, οι οποίοι εκλέγονται από την ελληνική και την τουρκική κοινότητα της νήσου σε ξεχωριστό ψηφοδέλτιο.

Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας εγκαθίστανται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, ενώπιον της οποίας δίνουν όρκο αφοσίωσης και σεβασμού στο σύνταγμα. Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο. Για τον σκοπό αυτό σχηματίζουν Υπουργικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από επτά Έλληνες και τρεις Τούρκους υπουργούς. Το Συμβούλιο αυτό λαμβάνει τις αποφάσεις του, με κριτήριο την «απόλυτη πλειοψηφία».

⁸¹ Ιεροδιακόνου 1976, σ. 310.

Η Νομοθετική Εξουσία ασκείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και από τις δύο κοινοτικές Βουλές, μια για την κάθε κοινότητα. Τα μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων εκλέγονται κάθε πέντε χρόνια με καθολική ψηφοφορία, χωριστή σε κάθε κοινότητα, και με αναλογία 70% για τους Έλληνες και 30% για τους Τούρκους. Η Βουλή αυτή έχει αρμοδιότητα για όλα τα ζητήματα, εκτός από εκείνα τα οποία ρητώς συμπεριλαμβάνονται στις εξουσίες των δύο κοινοτικών Βουλών. Η Βουλή των Αντιπροσώπων λαμβάνει τις αποφάσεις της, με απλή πλειοψηφία των παρόντων μελών της, αλλά για οποιοδήποτε νόμο ο οποίος τροποποιεί τον εκλογικό νόμο, ο οποίος συσχετίζεται με τα Δημαρχεία ή επιβάλλει φόρους και εισαγωγικούς δασμούς, απαιτείται απλή πλειοψηφία των παρευρισκομένων μελών, τόσο από τους Έλληνες όσο και από τους Τούρκους. Καθοριζόταν επίσης η σύσταση δύο χωριστών Βουλών, μια για κάθε κοινότητα. Οι Βουλές αυτές των Κοινοτήτων, θα έχουν το δικαίωμα να επιβάλλουν φόρους και τέλη πάνω στα μέλη της αντίστοιχης κοινότητας προς κάλυψη των αναγκών τους, όπως επίσης και των αναγκών των σωμάτων και ιδρυμάτων τα οποία βρίσκονται κάτω από την επίβλεψή τους. Επιπρόσθετα, έχουν δικαιοδοσία για όλα τα θρησκευτικά, εκπαιδευτικά, πολιτιστικά και διδασκαλικά ζητήματα, όπως επίσης και σε θέματα προσωπικού θεσμού. Η αρμοδιότητά τους επεκτείνεται επίσης, σε θέματα ενδιαφέροντος και θεσμών, τα οποία είναι «καθαρώς κοινοτικής φύσεως». Τέλος, τα κοινοτικά αυτά σώματα έχουν εξουσίες σε θέματα, τα οποία εγείρονται από τους Δήμους, οι οποίοι αποτελούνται μόνο από μια κοινότητα.

Υπάρχει επίσης ένα «Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο», το οποίο έχει δικαιοδοσία στις περιπτώσεις συγκρούσεως καθηκόντων (μεταξύ της Βουλής των Αντιπροσώπων και των Βουλών των Κοινοτήτων) και σε θέματα διακρίσεων. Το δικαστήριο αυτό αποτελείται από ένα Έλληνα, ένα Τούρκο και ένα ουδέτερο πρόεδρο, που διορίζονται από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας. Επίσης, προβλεπόταν η σύσταση ενός «Ανωτάτου Δικαστηρίου», το οποίο αποτελείται από δύο Έλληνες, ένα Τούρκο και ένα ουδέτερο πρόεδρο (διοριζόμενους από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας), ο οποίος Πρόεδρος έχει «δύο ψήφους». Το Δικαστήριο αυτό είναι το ανώτατο όργανο της δικαστικής εξουσίας και ασχολείται με διορισμούς, προαγωγές δικαστών κλπ. Ιδιωτικές διαφορές στις οποίες ο ενάγων και ο εναγόμενος προέρχονται από την ίδια κοινότητα ή διαφορές σχετιζόμενες με θέματα προσωπικού θεσμού, όπως επίσης και θρησκευτικής φύσεως θέματα, δικάζονται από δικαστήρια απαρτιζόμενα από δικαστές της ίδιας κοινοτικής προέλευσης. Αν ο ενάγων και ο εναγόμενος προέρχονται από διαφορετικές κοινότητες, η σύσταση του δικαστηρίου είναι μικτή και ορίζεται από το Ανώτατο Δικαστήριο.

Ένα πολύ ενδιαφέρον χαρακτηριστικό των συμφωνιών είναι η διάκριση εξουσιών και η αλληλεξάρτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Εκτελεστικής, της Νομοθετικής και της Δικαστικής Εξουσίας, όπως επίσης και μεταξύ του Προέδρου και του Αντιπροέδρου.

Σαν πρώτη παρατήρηση θα μπορούσε να παρατεθεί το ότι, ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος ξεχωριστά και από κοινού έχουν δικαίωμα τελικής αρνησικυρίας σε οποιοδήποτε νόμο ή απόφαση, που αφορά τις εξωτερικές υποθέσεις. Η μόνη εξαίρεση στον κανόνα αυτό ήταν, οι περιπτώσεις συμμετοχής της Κύπρου σε διεθνείς οργανισμούς και συνθήκες συμμαχίας, στα οποία τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία ήταν μέλη. Δικαίωμα αρνησικυρίας είχαν επίσης, για όλα τα θέματα ουσιαστικού χαρακτήρα και τα οποία σχετίζονταν με την άμυνα και την ασφάλεια. Τέτοια θέματα, όπως επιγραμματικά καθορίστηκαν, ήταν: Θέματα άμυνας: α) η σύσταση και το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων, ως επίσης και οι οικονομικές τους πιστώσεις. β) Διορισμοί και προαγωγές, γ) Εισαγωγές προμηθειών που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν σαν σχετιζόμενες με πολεμικές και όλα τα είδη εκρηκτικών υλών, και δ) η παραχώρηση βάσεων και άλλων ευκολιών σε συμμαχικές χώρες. Θέματα ασφαλείας ήταν: α) διορισμοί και προαγωγές, β) η κατανομή και η στάθμευση των ενόπλων δυνάμεων, γ) μέτρα εκτάκτου ανάγκης και στρατιωτικός νόμος, και δ) νόμοι για την αστυνομία.

Όσον αφορά τη νομοθετική εξουσία, όπως προαναφέραμε, η Βουλή των Αντιπροσώπων θα λάμβανε τις αποφάσεις της με απλή πλειοψηφία των παρόντων μελών. Εν τούτοις, ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος ξεχωριστά ή από κοινού, είχαν το δικαίωμα να επιστρέψουν εντός 15 ημερών οποιοδήποτε νόμο και απόφαση στη Βουλή για επανεξέταση. Αν η Βουλή επέμενε στην απόφασή της, τότε ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος έδιναν προς δημοσίευση τον εν λόγω νόμο ή απόφαση. Επιπρόσθετα, αν ο Πρόεδρος ή ο Αντιπρόεδρος θεωρούσαν τον νόμο ή την απόφαση ότι κάνει διάκριση εναντίον της μιας ή της άλλης κοινότητας είχαν την ευχέρεια να προσφύγουν στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο μπορούσε να ακυρώσει ή να επικυρώσει τον νόμο ή την απόφαση ή να την επαναπέμψει στη Βουλή των Αντιπροσώπων για επανεξέταση σαν σύνολο ή και μέρος της. Τα ανωτέρω δικαιώματα του Προέδρου και του Αντιπροέδρου επεκτείνονταν επίσης και στην περίπτωση του Προϋπολογισμού. Επιπρόσθετα, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, το Υπουργικό Συμβούλιο με επτά Έλληνες και τρεις Τούρκους θα λάμβανε τις αποφάσεις του με βάση την απόλυτη πλειοψηφία. Αλλά ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος είχαν το δικαίωμα για τελική αρνησικυρία επί όλων των κυριότερων αποφάσεων, οι οποίες θα σχετίζονταν με τις εξωτερικές υποθέσεις, την άμυνα και την ασφάλεια. Επίσης, είχαν το δικαίωμα να επιστρέψουν την απόφαση στο Συμβούλιο για

επανεξέταση κάτω από τους ίδιους όρους, οι όποιοι αναφέρθηκαν πιο πάνω, σχετικά με τις αποφάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Η Δημόσια Υπηρεσία αποτελείτο με αναλογία 70% Έλληνες και 30% Τούρκους. Από την αρχή καταβάλλονταν προσπάθειες για την εφαρμογή της αναλογίας αυτής σε όλες τις κλίμακες της δημόσιας Υπηρεσίας, παρόλο που συναντούσε πολλές δυσκολίες αυτή η ρύθμιση. Ένας από τους αρχηγούς των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας και της χωροφυλακής, οι οποίοι θα διορίζονταν από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο, θα ήταν Τούρκος, ενώ ο αρχηγός και ο υπαρχηγός των σωμάτων αυτών θα έπρεπε να ανήκουν σε διαφορετικές κοινότητες. Το κράτος της Κύπρου θα είχε στρατό από δύο χιλιάδες άνδρες, ο οποίος θα απαρτιζόταν από 60% Έλληνες και 40% Τούρκους. Οι δυνάμεις Ασφαλείας αποτελούνταν επίσης από δύο χιλιάδες άνδρες, εκ των οποίων 70% ήταν Έλληνες και 30% Τούρκοι. Χωριστά δημαρχεία ιδρύθηκαν στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις της νήσου, αλλά σε κάθε μια από τις πόλεις αυτές έπρεπε να υπάρχει ένα συντονιστικό σώμα για ενέργειες, που θα απαιτούσαν κοινή εκτέλεση. Αναθεώρηση του Συντάγματος ήταν επιτρεπτή μόνο με πλειοψηφία, η οποία θα περιλάμβανε τα δύο τρίτα των Ελλήνων μελών και τα δύο τρίτα των Τούρκων μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων. Αλλά τα βασικά άρθρα του Συντάγματος δεν μπορούσαν να αναθεωρηθούν.

3. 3. Διεθνείς Συνθήκες

Ταυτόχρονα με την ανακήρυξη του νέου κράτους άρχισαν να ισχύουν τρεις Διεθνείς Συνθήκες:

A. Η Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας αφενός και της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας αφετέρου. Με βάση το Άρθρο 1 της εν λόγω συνθήκης η Δημοκρατία αναλάμβανε μεταξύ άλλων, να διατηρήσει την ανεξαρτησία της, την εδαφική της ακεραιότητα και την ασφάλειά της και να τηρήσει πιστά το Σύνταγμά της. Αναλάμβανε επίσης την υποχρέωση, να μην προωθεί την ένωση του νησιού με άλλη χώρα ούτε τη διχοτόμησή του. Σε περίπτωση ανατροπής του καθεστώτος που προνοούσαν οι συμφωνίες, οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, σύμφωνα με το άρθρο IV της Συνθήκης είχαν το δικαίωμα να επέμβουν συλλογικά ή μονομερώς, με σκοπό την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στη νήσο με μοναδικό σκοπό την επαναφορά της κατάστασης, όπως ήταν προηγουμένως.

B. Η Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας, βάσει της οποίας η Ελλάδα και η Τουρκία αναλάμβαναν να απωθήσουν κάθε επίθεση κατά της Ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας του νεοσύστατου

κράτους. Προς το σκοπό αυτό, η Ελλάδα και η Τουρκία εγκατέστησαν στρατιωτικά αποσπάσματα στο έδαφος της Δημοκρατίας. Για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους αυτές, θα ιδρυόταν ένα Τριμερές Αρχηγείο στο έδαφος της νήσου, στο οποίο η Ελλάδα θα αντιπροσωπευόταν με 950 αξιωματικούς και η Τουρκία με 650. Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος θα μπορούσαν να εισηγηθούν την αύξηση ή τη μείωση των δυνάμεων αυτών.

Γ. Βρετανικές στρατιωτικές βάσεις

Ο κυριότερος στόχος της Βρετανίας, που ήταν η εξασφάλιση της παρουσίας της στην περιοχή, ικανοποιήθηκε με την κατοχύρωση κυρίαρχων στρατιωτικών βάσεων. Οι δύο στρατιωτικές βάσεις της Βρετανίας ήταν: α) Ακρωτήριο - Επισκοπή - Παραμάλι και β) Δεκέλεια - Πέργαμος - Άγιος Νικόλαος - Ξυλοφάγου, οι οποίες θα συνέχιζαν να παραμένουν κάτω από βρετανική κυριαρχία. Η βρετανική κυβέρνηση αναλάμβανε να παραχωρήσει την κυριαρχία επί της νήσου στη Δημοκρατία της Κύπρου, αλλά με τον όρο ότι θα εξασφαλιζόνταν στη Βρετανία τα απαραίτητα δικαιώματα, για να καταστεί δυνατή η χρησιμοποίηση των δύο εκτάσεων αποτελεσματικά σαν στρατιωτικές βάσεις. Τα κράτη της Κύπρου, της Ελλάδας και της Τουρκίας αναλαμβάνουν να σεβασθούν και να εγγυηθούν την ακεραιότητα των δύο αυτών εκτάσεων, οι οποίες θα παραμείνουν κάτω από βρετανική κυριαρχία. Επίσης, στο νησί *θα στάθμευε τριμερές στρατηγείο Ελλάδας, Τουρκίας και Κύπρου, καθώς και ελληνική στρατιωτική δύναμη 950 ανδρών και τουρκική 650 για την εγγύηση τήρησης των συμφωνιών*⁸².

Ανεξάρτητα, όμως, από την πολυπλοκότητα και ιδιομορφίες του Συντάγματος, είναι αδιαμφισβήτητο ότι ενσωματώνονται σε αυτό θεμελιώδεις αρχές Δικαίου, οι οποίες καθιερώνουν την Κυπριακή Δημοκρατία ως Κράτος Δικαίου, με πλήρη διασφάλιση των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του πολίτη. Τέτοιες αρχές Δικαίου είναι οι εξής: Διάκριση των εξουσιών, ανεξαρτησία και ανεπηρέαστο της Δικαιοσύνης, προστασία των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που διασφαλίζονται από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις που κυρώνει η Δημοκρατία, αρχή της νομιμότητας που διέπει τις διοικητικές πράξεις και την εισαγωγή του δικαστικού ελέγχου της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων και περιορισμός της νομοθετικής εξουσίας, που ασκείται στα πλαίσια των συνταγματικών διατάξεων και που περιλαμβάνει το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων.

⁸² Κρανιδιώτης 1981, σ. 534.

3. 4. Αντιδράσεις Συμβαλλόμενων

Ασφαλώς μια τέτοια συμφωνία, που χαρακτηριζόταν από δυσκαμψία στη λειτουργία του κράτους, θα προκαλούσε πολλές αντιδράσεις, κυρίως στο εσωτερικό και, ιδιαίτερα, στην ελληνοκυπριακή πλευρά.

Η Κυπριακή Δημοκρατία άρχισε να υπάρχει από τις 16 Αυγούστου 1960. Τα μεσάνυχτα της 15^{ης} προς τη 16^η Αυγούστου του 1960, η Κύπρος έπαψε να αποτελεί βρετανική αποικία και έγινε ανεξάρτητη Δημοκρατία. Στις 16 Αυγούστου ο τελευταίος Βρετανός κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ, σε επίσημη τελετή στη Βουλή των Αντιπροσώπων, παρέδωσε την εξουσία στον πρώτο Πρόεδρο της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' και στον πρώτο της Αντιπρόεδρο Φαζίλ Κουτσιούκ, οι οποίοι είχαν αναδειχθεί στα ύπατα αξιώματα του κράτους στις πρώτες προεδρικές εκλογές, που διεξήχθησαν στις 13 Δεκεμβρίου 1959. Η πρώτη πράξη της νεοσύστατης δημοκρατίας ήταν να αιτηθεί την ένταξή της στον ΟΗΕ και στις 17 Σεπτεμβρίου 1960 έγινε το 99^ο μέλος του ΟΗΕ, κάτι που σήμαινε ότι αναγνωριζόταν ως ισότιμο κράτος με όλα τα άλλα κράτη. Την 24^η Μαΐου του 1961 έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις 3 Ιουνίου 1961 εντάχθηκε στη Βρετανική Κοινοπολιτεία.

Οι συγκεκριμένες συμφωνίες αποτελούν ένα συμβιβασμό, για τον οποίο κανένα συμβαλλόμενο μέρος δεν μπορούσε να ισχυριστεί ότι δεν κέρδισε. Οι Έλληνες κέρδισαν την ελευθερία τους από τους Βρετανούς και απώλεσαν την Ένωση, οι Τούρκοι κέρδισαν δικαιώματα πέραν όσων μπορούσαν να φανταστούν, αλλά έχασαν τη Διχοτόμηση, *αναγνωρίστηκε το status των Τουρκοκυπρίων ως κοινότητας*⁸³ και τέλος οι Βρετανοί έχασαν την κατοχή της Κύπρου, αλλά κέρδισαν τις στρατιωτικές βάσεις. Ανεξαρτήτως του κέρδους που απέκομισε κάθε μια από τις εμπλεκόμενες πλευρές και των παραχωρήσεων στις οποίες προέβη, το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι υπογράφηκαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου που άνοιξαν ένα εντελώς νέο και εξαιρετικά ενδιαφέρον κεφάλαιο στο Κυπριακό ζήτημα.

«Το Κυπριακό Σύνταγμα είναι ένα από τα πιο άκαμπτα Συντάγματα του κόσμου και αρκετά περίπλοκο. Ουδέποτε θα προσελκύσει ενθουσιώδεις μιμητές». S.A. De Smith (νομικός και συγγραφέας). Ο Αντρέας Φάντης, στέλεχος του ΑΚΕΛ, χαρακτηρίζει το Σύνταγμα του 1960 *ιδιόρρυθμο, πρωτοφανές στα διεθνή συνταγματικά δεδομένα και οπωσδήποτε αμφίβολης λειτουργικότητας*⁸⁴.

Το κυπριακό Σύνταγμα, χαρακτηρίζεται από δυσκαμψία και το συνοδεύουν δύο βασικές αδυναμίες. Πρώτη αδυναμία είναι, ο έντονος διαχωρισμός των εξουσιών και

⁸³ Κρανιδιώτης 1985, σ. 19.

⁸⁴ Φάντης, σ. 57.

δεύτερο, το σύνταγμα αναγνώριζε τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους, όχι σαν πολίτες της Κύπρου, αλλά σαν μέλη των αντίστοιχων κοινοτήτων όπου ανήκαν και μέσω αυτής τους της ιδιότητας είχαν τα πολιτικά και συνταγματικά τους δικαιώματα.

Η Εκτελεστική εξουσία διασφαλίζεται από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Δημοκρατίας και προς τον σκοπό αυτό έχουν Υπουργικό Συμβούλιο. Κάλιστα θα μπορούσε να λεχθεί ότι, η δυαδική αρχή υπερέχει στο Κυπριακό Σύνταγμα. Μάλιστα οι Τουρκοκύπριοι υποστήριζαν την πιστή εφαρμογή του Συντάγματος, καθώς είχαν κάθε συμφέρον γι' αυτό, αφού η δυαδική αρχή καθιστούσε τη θέση τους προνομιακή στη Δημοκρατία.

Η Νομοθετική εξουσία ασκείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων σε όλα τα θέματα, με εξαίρεση εκείνων των θεμάτων που ρητά υπάγονται κατά το Σύνταγμα στις Κοινοτικές Συνελεύσεις.

Τέλος, υπάρχει η Δικαστική εξουσία που περιλαμβάνει το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο και το Ανώτατο Δικαστήριο και τα σε αυτά ταγμένα κατώτερα δικαστήρια.

Το δικαίωμα αρνησικυρίας του Προέδρου και του Αντιπροέδρου, το δικαίωμα να διορίζει ο καθένας τους Υπουργούς της εκλογής του σε αναλογία 7 προς 3, η ύπαρξη χωριστών Δημοτικών αρχών στις 5 μεγαλύτερες πόλεις, η ύπαρξη χωριστής Κοινοτικής Βουλής για Έλληνες και για Τούρκους με δικές τους εξουσίες, γεγονός που δεν απέκλειε τη σύγκρουση εξουσιών με τη Βουλή των Αντιπροσώπων, αποτελούσαν παράγοντες για ανοιχτή σύγκρουση. *Με άλλα λόγια, οι Έλληνες τοποθετήθηκαν στο κάθισμα του οδηγού, αλλά για να διευθύνουν έπρεπε να χαλαρώσουν τα φρένα οι Τούρκοι*⁸⁵.

3. 5. Θέσεις ελληνοκυπριακών κομμάτων

Όσον αφορά την ίδια την Κύπρο, οι Συμφωνίες έτυχαν μιας σχετικά ευρείας αποδοχής, με εξαίρεση το ΑΚΕΛ και ενωτικά στοιχεία του κλίματος του Μητροπολίτη Κερύνειας, όπως φάνηκε και από τη συνεργασία τους στις προεδρικές εκλογές που διεξήχθησαν τον Δεκέμβρη του 1959. Πέραν, φυσικά, του Μακαρίου, στην εκλογική μάχη συμμετείχε και ο Γιάννης Κληρίδης, τέως δήμαρχος Λευκωσίας, που μαζί με τον Θεμιστοκλή Δέρβη, ανακοίνωσαν την ίδρυση του κόμματος «Δημοκρατική Ένωση», που αποτελούνταν από στοιχεία της άκρας δεξιάς και τοποθετούνταν αρνητικά έναντι των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

Στην αντίπερα όχθη βρισκόταν ο Μακάριος, που υποστηριζόταν από το κόμμα με την επωνυμία ΕΔΜΑ που ιδρύθηκε την 1^η Απριλίου του 1959. Πρωταγωνιστικό ρόλο, στο εν λόγω κόμμα διαδραμάτιζαν στελέχη της ΕΟΚΑ, ενώ στις γραμμές του συγκεντρωνόταν

⁸⁵ Ιεροδιακόνου 1976, σσ. 319-320.

η πλειοψηφία των αγωνιστών και κυρίως εκείνοι που υποστήριζαν την απόφαση του Μακαρίου να υπογράψει τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και γενικά την πολιτική του.

3. 6. Θέσεις ΑΚΕΛ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του ΑΚΕΛ έναντι των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, διότι ήταν η οργανωμένη πολιτική δύναμη στην Κύπρο, η οποία διαφώνησε με τις συγκεκριμένες συμφωνίες, θεωρώντάς τις ως νατοϊκό κατασκεύασμα που προσφέρει μια ακρωτηριασμένη ανεξαρτησία.

Η Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ ασχολήθηκε με τις συμφωνίες λίγες μέρες μετά την επιστροφή των ακελικών αντιπροσώπων από το Λονδίνο. Το ΑΚΕΛ τοποθετείται συνολικά για όλα τα ζητήματα που απορρέουν από τις Συμφωνίες. Περιγράφονται τα βασικά στοιχεία της συμφωνίας και στη συνέχεια θέτει το ερώτημα «Τι είναι αυτή η συμφωνία;»

Η ανάλυση εκ μέρους της Κεντρικής Επιτροπής υποστηρίζει ότι: *«Είναι ένας συμβιβασμός που δεν θίγει τις ιμπεριαλιστικές βάσεις στην Κύπρο (οικονομικές και στρατιωτικές), μια λύση προς όφελος του ιμπεριαλισμού. Ο Βρετανικός ιμπεριαλισμός διατήρησε ό,τι του χρειαζόταν από την Κύπρο με εγγυήσεις της Ελληνικής και Τουρκικής κυβέρνησης και των διατάξεων της συμφωνίας... το Κυπριακό έδαφος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πόλεμο...»*. Ξεκαθαρίζει στη συνέχεια ότι το ΑΚΕΛ θεωρεί ότι εξυπηρετείται το ΝΑΤΟ, ενώ η Τουρκία αποκτά επεμβατικά δικαιώματα στην Κύπρο. Ο ελληνικός κυπριακός λαός χάνει το δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης. Καταγγέλλει τον πρωθυπουργό της Ελλάδας ότι με αυτή τη συμφωνία υποδουλώνει όχι μόνο την Κύπρο αλλά και την Ελλάδα στον ιμπεριαλισμό. Καταλήγει με την εσωτερική διάρθρωση του κράτους υποστηρίζοντας ότι δημιουργείται συνταγματικός διαμελισμός, ο οποίος θα αποτελεί μόνιμη πηγή περιπλοκών και προστριβών. Οι συγκεκριμένες συμφωνίες υποστηρίζει *«Είναι ένα σχέδιο συγκυριαρχίας τριών δυνάμεων που ανήκουν στον συνασπισμό των ΝΑΤΟ... με ρητά δικαιώματα μόνιμης στάθμευσης στρατευμάτων στην Κύπρο, υποχρεωτικής συμμαχίας της Κύπρου με την Ελλάδα και Τουρκία, δικαίωμα επέμβασης στα εσωτερικά της Κύπρου... Είναι ένας συμβιβασμός που αποκλείει οριστικά την Ένωση της Κύπρου με την... Παραχωρεί στις τρεις δυνάμεις ... το δικαίωμα στρατιωτικής επέμβασης σε οποιαδήποτε περίπτωση... Σ' αυτό το συμβιβασμό η Τουρκική κυβέρνηση απόκτησε με μια διεθνή συμφωνία δικαιώματα πάνω στην Κύπρο όπως είναι το δικαίωμα συγκυριαρχίας και στάθμευσης στρατευμάτων. Ασκεί κριτική στην ελληνική κυβέρνηση για την αποδοχή της συμφωνίας, αφού η διεθνής αναγνώριση αυτών των δικαιωμάτων από την Ελλάδα θα 'χει σοβαρές συνέπειες για το μέλλον μας και την εθνική*

μας ολοκλήρωση... Αντί να ελευθερώσει ο Καραμανλής την Κύπρο από τον ιμπεριαλισμό, υποδούλωσε πιο πολύ την Ελλάδα στους Ιμπεριαλιστές. ... Ο συνταγματικός διαμελισμός που γίνεται με τα χωριστά δημαρχεία και τις χωριστές βουλές, επεκτείνεται σ' ολόκληρο τον κρατικό μηχανισμό πράγμα που θ' αποτελεί μόνιμη πηγή περιπλοκών και προστριβών.

Ακολούθως εκφράζει την άποψη ότι όλα αυτά που επιβλήθηκαν υποχρεωτικά στην Κύπρο, ακρωτηρίαζαν σοβαρά την ανεξαρτησία της Κύπρου και θίγουν τα κυριαρχικά δικαιώματα του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Όμως εκτός απ' αυτά, κι η βασική διάρθρωση του συντάγματος με το οποίο υποχρεωτικά θα κυβερνηθεί η ανεξάρτητη δημοκρατία της Κύπρου, είναι βασικά αντιδημοκρατική και οι εξουσίες που παρέχονται στο λαό, με βάση αυτό το σύνταγμα, είναι στην πραγματικότητα σκιώδεις.

Δεν παραλείπει η Κ. Ε. να καταγράψει και θετικά που απορρέουν για τον κυπριακό λαό από τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, όπως είναι η ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητη Δημοκρατία, η εσωτερική αυτοκυβέρνηση, ο τερματισμός της κατάστασης που επικρατούσε τα 4 τελευταία χρόνια .

Συνοψίζοντας, η Κ. Ε. του ΑΚΕΛ υποστηρίζει ότι *η συμφωνία της Ζυρίχης - Λονδίνου δεν λύει το Εθνικό μας πρόβλημα, δεν ικανοποιεί τους προαιώνιους εθνικούς πόθους του λαού και δεν ανταποκρίνεται προς τους σκληρούς, μακρόχρονους απελευθερωτικούς αγώνες και τις θυσίες του. Ο Ιμπεριαλισμός διατήρησε τις βάσεις του και η Τουρκία απόκτησε δικαιώματα στην Κύπρο κι αυτό θα' χει βαρείες συνέπειες, για τον Κυπριακό λαό. Ο Κυπριακός λαός μπήκε κάτω από μια τριπλή κυριαρχία που του αφαιρέθηκε για πάντα το δικαίωμα της Αυτοδιάθεσης. Ταυτόχρονα ο Κυπριακός λαός αποκτά περιορισμένη αυτοκυβέρνηση και διεθνή πολιτική οντότητα που μπορούν με συνεπή πολιτική να αποτελέσουν σοβαρά όπλα για την ολοκλήρωση της εθνικής Ανεξαρτησίας και της Δημοκρατίας του*⁸⁶.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι το ΑΚΕΛ μελέτησε όλες τις πλευρές των Συμφωνιών και πρόβαλε την κριτική και τις απόψεις του για το ζυριχικό καθεστώς. Διατύπωσε τη γνώμη του και υπέδειξε τα σοβαρά μειονεκτήματα της Συμφωνίας Ζυρίχης-Λονδίνου. Δεν παρέλειψε, κατά τη γνώμη μου, να τονίσει και τα λίγα έστω θετικά σημεία (κατάργηση αποικιακής διοίκησης, δημιουργία κυπριακού κράτους, ισότιμου μέλους στον ΟΗΕ, πράγμα που ισοδυναμεί με ισχυρό όπλο στα χέρια του κυπριακού λαού, διαχείριση των κυπριακών υποθέσεων από κυπριακή εκλεγμένη κυβέρνηση, κλπ) που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην πάλη για την ολοκλήρωση της κυπριακής Ανεξαρτησίας μακριά από εγγυήσεις και νατοϊκές επεμβάσεις.

⁸⁶ Ανακοίνωση Κ. Ε. ΑΚΕΛ «Καινούργια κατάσταση - Καινούργια καθήκοντα», σ. 5.

Βλέπει ξεκάθαρα ότι με την υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου κλείνει ένα κεφάλαιο της κυπριακής ιστορίας και ανοίγει ένα καινούργιο. Εγκαινιάζεται η περίοδος της Δημοκρατίας της Κύπρου και νέων αγώνων του λαού για ολοκλήρωση της Ανεξαρτησίας του, για άνοδο και πρόοδο, για την εθνική του αποκατάσταση.

3. 7. Θέση Τουρκοκυπρίων

Οι Τουρκοκύπριοι, διατηρώντας την έντονη αντίθεσή τους στην Ένωση, διαποτισμένοι από την πολιτική της Διχοτόμησης, συνέχισαν να συναγωνίζονται σε μεγάλα λόγια τους Ελληνοκύπριους. *Έδιδαν, όπως και οι Ελληνοκύπριοι, την εντύπωση ότι ήταν προσηλωμένοι στο έργο της αναδημιουργίας και της ανάπτυξης της χώρας*⁸⁷. Στόχευαν, όπως και η άλλη κοινότητα, στην επίτευξη των προ των Συμφωνιών σκοπών τους.

Κατά την τελετή επιστροφής στην Κύπρο οι εκπρόσωποι των Τουρκοκυπρίων στις συζητήσεις στο Λονδίνο Φαζίλ Κουτσούκ, Ραούφ Ντεκτάς και Οσμάν Ορέκ πανηγύριζαν ότι ήσαν οι νικητές των Συμφωνιών. Στην τελετή υποδοχής της αντιπροσωπείας τους μίλησαν ενώπιον των Τουρκοκυπρίων με το ύφος και την έπαρση του θριαμβευτή⁸⁸.

Ο μετέπειτα πρώτος Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας τόνισε πως *επανερχόταν ο τουρκικός στρατός στο νησί και η τουρκική μειονότητα αναγνωριζόταν σαν μια ισότιμη κοινότητα*⁸⁹. Στη συνέχεια τόνιζε πως είναι οι κυρίαρχοι πλέον του νησιού, ότι έχουν μετατραπεί σε κοινότητα (από μειονότητα επί Αγγλοκρατίας), με ίσα δικαιώματα που θα διοικούσε τον ίδιο τον εαυτό της από μόνη της. Επιχειρηματολόγησε λέγοντας πως για να θεσπιστεί οποιοσδήποτε νόμος και να τεθεί σ' εφαρμογή πρέπει να εγκριθεί από τον αντιπρόεδρο, δηλαδή από ένα που έχει ίσα δικαιώματα με τον πρόεδρο, και αυτός θα είναι Τούρκος...⁹⁰. Στη συνέχεια πήρε το λόγο ο Ραούφ Ντεκτάς, ο οποίος με ενθουσιασμό δήλωσε πως *αν χρειαστεί, εμείς οι 120 χιλιάδες Τούρκοι, με ένα σύνθημα της μητέρας πατρίδας να προσφέρουμε 120 χιλιάδες νεκρούς και να κάψουμε απ' άκρη σ' άκρη ολόκληρο το νησί*⁹¹.... Και για τους δυσπιστούντες διερωτήθηκε: *«Μήπως θέλουμε τίποτα πιο δυνατό από αυτό ώστε να προστατευτούν τα τουρκικά δικαιώματα;»*⁹²

Ο Οσμάν Ορέκ, διακήρυττε πως *η Κύπρος ήταν ιδιαίτερο κομμάτι της Τουρκίας*⁹³ και ότι *ο δοξασμένος τουρκικός στρατός θα παραμείνει στην Κύπρο και η ένδοξη σημαία της μητέρας πατρίδας θα είναι εδώ αιώνια στημένη*⁹⁴.

⁸⁷ Χριστοδούλου 1996, σ. 62.

⁸⁸ Χριστοδούλου 1987, σ. 280.

⁸⁹ ό. π., σ. 280.

⁹⁰ ό. π., σ. 280.

⁹¹ ό. π., σ. 281.

⁹² ό. π., σ. 281.

⁹³ ό. π., σ. 281.

Πριν ακόμα ανακηρυχθεί επίσημα η κυπριακή Δημοκρατία, οι Τουρκοκύπριοι υιοθέτησαν την πολιτική της χωριστής οικονομικής ανάπτυξης, όταν επανέφεραν το σύνθημα «από Τούρκο σε Τούρκο» και καλλιεργούσαν τη διατήρηση αλλά και τη διεύρυνση της απόστασης από τους Έλληνες.

Κατά τον Τουρκοκυπριακό Τύπο (εφημερίδα «Ακίς») στη *Μεγαλόνησο είχε γίνει πια η διχοτόμηση πραγματικότητα*⁹⁵. Με τη λογική, φυσικά, ότι κάθε κοινότητα διαχειριζόταν από μόνη της τις υποθέσεις της.

3. 8. Θέσεις ελληνικής κυβέρνησης και αντιπολίτευσης

Η ελληνική κυβέρνηση πανηγύριζε για τη διευθέτηση του Λονδίνου. Ο ίδιος ο Καραμανλής μίλησε για την «ευτυχέστερη μέρα της ζωής του»⁹⁶ με αφορμή τις Συμφωνίες και ότι *υπήρξαν οι Συμφωνίες αυτές ένας θρίαμβος*⁹⁷ και ότι *σπανίως, διαρκούσης της τρισχιλιετούς ιστορίας του ελληνισμού, εσημειώθη τόσον αδιαμφισβήτητος επιτυχία*⁹⁸. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και ο αντιπρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο οποίος ανακοίνωσε στην ελληνική βουλή το γεγονός των Συμφωνιών, δηλώνοντας: *«Είμαι προσωπικώς περήφανος διότι μετέσχω της κυβερνήσεως, της οποίας ο πρόεδρος ανέλαβε την μεγάλην αυτήν ιστορικήν πρωτοβουλίαν*⁹⁹». Ο πρωθυπουργός υποστήριξε ότι οι Συμφωνίες ήταν θετικές για τους Ελληνοκύπριους, διότι κατάφεραν να αποκτήσουν την ελευθερία τους και δεύτερον *να τερματίσει κατά τρόπον εθνικώς αξιοπρεπή ένα αγώνα, αι διακυμάνσεις και η τελική έκβασις του οποίου ήτο δυνατόν να βλάψουν θανασίμως τα γενικώτερα εθνικά συμφέροντα*¹⁰⁰.

Η αντιπολίτευση όμως δεν είδε με καλό μάτι τις Συμφωνίες. Υπήρχαν σοβαρές διαφωνίες. Ακραίοι χαρακτηρισμοί περί εθνικής προδοσίας κυριαρχούσαν. Ο κυριότερος επιτιμητής των Συμφωνιών ήταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος, ηγέτης των Φιλελευθέρων, ο οποίος χαρακτήρισε τις συμφωνίες ως εθνική ταπείνωση, γιατί *«δι' επισήμου πράξεως της ελληνικής κυβερνήσεως υπεγράψαμεν την αλυσοδεμένην πλέον ανεξαρτησίαν», ... «καθιστούμεν τους Τούρκους συγκυριάρχους της νήσου*¹⁰¹».

Ο Γεώργιος Παπανδρέου υπήρξε -όπως τον χαρακτήρισε ο Αβέρωφ- επικριτικός και εποικοδομητικός. Μίλησε για τα πλεονεκτήματα των Συμφωνιών. Ο Γεώργιος Παπανδρέου τόνιζε, κατά τη συζήτηση στη Βουλή των Ελλήνων, ότι *ενώ αποφεύχθηκε η*

⁹⁴ Χριστοδούλου 1987, σ. 281.

⁹⁵ Χριστοδούλου 1996, σ. 63.

⁹⁶ ό. π., σ. 60.

⁹⁷ ό. π., σ. 60.

⁹⁸ ό. π., σ. 60.

⁹⁹ Χριστοδούλου 1987, σ. 274.

¹⁰⁰ ό. π., σ. 275.

¹⁰¹ ό. π., σ. 275.

εδαφική διχοτόμηση επιτεύχθηκε η νομική διχοτόμηση και στην κυριαρχία και στη διοίκηση¹⁰². Διαφώνησε με την ακύρωση των Συμφωνιών, όπως διακήρυσσαν άλλοι ηγέτες της αντιπολίτευσης, υποστηρίζοντας πως δεν θα ήταν προς το εθνικό συμφέρον η ακύρωσή τους¹⁰³.

Αργότερα, κορυφώνοντας προεκλογικά την πολεμική του, δήλωνε στις 18 Απριλίου 1962 ότι η υπόθεση της Κύπρου δικαιολογεί τους βαρύτερους χαρακτηρισμούς. Είναι ανεξιλέωτον το γεγονός ότι κατέστη δυνατόν να ληφθή απόφασις, η οποία βεβηλώνει την ιερότητα του ελληνισμού. Διότι δι' αυτής αναλαμβάνει η Ελλάς υποχρέωσιν να καταστείλη με τον ελληνικόν στρατόν πάσαν προσπάθειαν διά την ένωσιν της Κύπρου¹⁰⁴.

Το ΚΚΕ, το οποίο βρισκόταν στην παρανομία, με ανακοίνωση της Κεντρικής Επιτροπής (27.2.1959) κατάγγειλε τις Συμφωνίες. Πίσω από τις πλάτες του λαού της Κύπρου και της Ελλάδας, οι Καραμανλής και Αβέρωφ υπέγραψαν με τον Μεντερές και Ζορλού στη Ζυρίχη μια κατάπτυστη συμφωνία για δήθεν ανεξαρτησία της Κύπρου¹⁰⁵. Επίσης την ίδια θέση εξέφρασε και η ΕΔΑ διά του Ηλία Ηλιού, κοινοβουλευτικού της εκπροσώπου, κατά τη συζήτηση στη Βουλή. Πρόκειται περί μιας συνθηκολογήσεως χωρίς ήτταν, ... θα εύρητε κάτι παράλληλον από την ιστορίαν την αρχαίαν. Θα εύρητε την ανταλκίδειον ειρήνην καί τίποτε άλλον¹⁰⁶.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του Γρίβα. Αρχικά ο επικεφαλής της ΕΟΚΑ δεν εξέφρασε καμιά αρνητική θέση για τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Μονάχα ότι δεν ενημερωνόταν πλήρως πριν κληθεί να αποδεχτεί τις συμφωνίες. Μετά την ένταξη της Κύπρου στην Κοινοπολιτεία (Ιούνιος 1962) κι όταν αποφάσισε να ασχοληθεί με την πολιτική, κήρυσσε τον πόλεμο κατά των Συμφωνιών. Αποκήρυσσε τις Συμφωνίες και διαχώριζε τις ευθύνες του από την ελληνική κυβέρνηση και το Μακάριο. Ο Γρίβας έκρινε πως έπρεπε να διαχωρίσει ολοκληρωτικά τις ευθύνες του και να αντιταχθεί έντονα και στις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου.

3. 9. Θέσεις τουρκικής κυβέρνησης και αντιπολίτευσης

Πανηγυρικό κλίμα κυριαρχούσε και στην Άγκυρα. Όλοι οι στόχοι που είχαν τεθεί επιτεύχθηκαν κατά τους Τούρκους. Το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ανακοίνωση, κατά την οποία παρουσίαζε ως επιτυχία το γεγονός της μη προσάρτησης της Κύπρου από οποιοδήποτε ξένο κράτος· ο αποκλεισμός δηλαδή της ένωσης της νήσου με

¹⁰² Χριστοδούλου 1987, σ. 277.

¹⁰³ ό. π., σ. 277.

¹⁰⁴ Χριστοδούλου 1996, σ. 60.

¹⁰⁵ Κ.Κ.Ε, Επίσημα κείμενα, Τόμος Η', σσ. 398-399, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1997.

¹⁰⁶ Χριστοδούλου 1987, σ. 276.

την Ελλάδα. Επίσης διακήρυττε ότι επανερχόταν στα κυπριακά πράγματα, αφού αναγνωριζόταν ότι είχε μεγάλη σημασία η Κύπρος για την ασφάλεια της Τουρκίας, ότι η ίδια συμμετείχε στην άμυνα της Κύπρου, ότι ανανεωνόταν η φιλία και η συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας χάριν των ζωτικών συμφερόντων των δυο χωρών. Οι Συμφωνίες του Λονδίνου, κατά την τουρκική ανακοίνωση, *επαλήθευαν και επικύρωναν την πολιτική γραμμή που ακολούθησε η τουρκική κυβέρνηση*¹⁰⁷.

Όταν οι Συμφωνίες συζητήθηκαν στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση στις 5 Μαρτίου 1959, δύο θέματα απασχολούσαν έντονα το σώμα. Αυτά ήταν η τουρκική στρατιωτική παρουσία στην Κύπρο και το δικαίωμα επέμβασης της Τουρκίας στην Κύπρο, σε περίπτωση παραβίασης των Συμφωνιών που υπογράφηκαν. Ο Ζορλού υποστήριξε ότι, *με τις Συμφωνίες προστατεύτηκαν τα συμφέροντα της Τουρκίας στην Κύπρο*¹⁰⁸. Ο Ινονού είχε επιφυλάξεις για το θέμα της Διχοτόμησης. Αποδεχόταν όμως τις συμφωνίες, αφού θεωρούσε ότι *η Τουρκία θα χρησιμοποιήσει τα δικαιώματά της, που απορρέουν από την συνθήκη με μεγάλη ταχύτητα, με ένα τετελεσμένο γεγονός, που δίκαια θα πραγματοποιήσουμε μια γοργή αστραπιαία στρατιωτική επέμβαση και ότι αυτή μπορεί να γίνει όποτε θέλουμε*¹⁰⁹».

3. 10. Θέσεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ

Οι Συμφωνίες δεν άφηναν αδιάφορες τις δυο άλλες Μεγάλες Δυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση. Οι ΗΠΑ από παλιά τάχθηκαν υπέρ της απόδοσης καθεστώτος Ανεξαρτησίας στην Κύπρο. Επομένως, χαίρετησαν με ικανοποίηση τις Συμφωνίες, διότι έτσι υποβοηθείτο η προσπάθεια αποκατάστασης της συνεργασίας ανάμεσα σε δύο μέλη του ΝΑΤΟ και εξυπηρετούνταν τα νατοϊκά συμφέροντα. Προέβλεπε ότι, *αν δεν διαλύονταν οι βαθειά ριζωμένες καχυποψίες, η δυσκαμψία του συντάγματος, με τον καιρό, μπορεί να γίνει στις καλές σχέσεις μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων της νήσου*¹¹⁰. Οι ΗΠΑ, την ίδια ώρα, ανησυχούσαν ιδιαίτερα για μια πιθανή αντιπαράθεση ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία, ελέω κυπριακού. *Το καθεστώς δεν ένωνε, αλλά χάρασσε διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις δυο κοινότητες, προκαλούσε αντιπαράθεση και τοπική και μεταξύ των «μητέρων-πατρίδων». Τούτο συνεπαγόταν σοβαρούς κινδύνους αναταραχής και διαιώνισης της διάσπασης στη Ν.Α. πτέρυγα του ΝΑΤΟ, αντίθετα με τις επιδιώξεις και τις προοπτικές της αμερικανικής πολιτικής*¹¹¹.

Για τη Σοβιετική Ένωση, μια ανεξάρτητη Κύπρος ανταποκρινόταν στα συμφέροντα και την πολιτική της. Η ανεξαρτησία κρατούσε την Κύπρο μακριά από τους

¹⁰⁷ Χριστοδούλου 1996, σ. 59.

¹⁰⁸ Χριστοδούλου 1987, σ. 278.

¹⁰⁹ ό. π., σσ. 279-280.

¹¹⁰ Χριστοδούλου, 1996, σ. 61.

¹¹¹ ό. π., σ. 61.

στρατιωτικούς συνασπισμούς και απέκλειε την ένωσή της με την Ελλάδα ή το διαμελισμό της μεταξύ δυο νατοϊκών χωρών. Έτσι η Κύπρος, είτε ολόκληρη είτε διχοτομημένη, δεν θα έμπαινε στο ΝΑΤΟ. Ακόμα προκαλούσε προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας, άρα και στο ίδιο το ΝΑΤΟ. Επομένως, για τη Σοβιετική Ένωση δεν ετίθετο πια θέμα επιλογής άλλης πολιτικής από τη μεθόδευση πρακτικών ενεργειών, ώστε να κρατηθεί η Κύπρος έξω από το ΝΑΤΟ. *Το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος ήταν έδαφος για την καλλιέργεια των ελληνοτουρκικών αντιθέσεων*¹¹².

Συμπερασματικά, οι μεν ΗΠΑ ανησυχούσαν και προσπαθούσαν να επιλύσουν τα όποια σοβαρά προβλήματα σε ενδοσυμμαχικό επίπεδο, η δε ΕΣΣΔ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την αναστάτωση που είχε δημιουργηθεί στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ προς ίδιον όφελος. Εκεί ακριβώς έγκειτο και ο μεγαλύτερος φόβος των ΗΠΑ, αφού η προοπτική ενός πολέμου μεταξύ δύο κρατών μελών της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ήταν εξαιρετικά δυσάρεστη και έπρεπε να αποφευχθεί πάση θυσία.

¹¹² Χριστοδούλου, 1996, σ. 62.

ΜΕΡΟΣ Στ'

1. Συμπεράσματα

Η χρονική περίοδος 1948-1960 είναι μία από τις σημαντικότερες στην ιστορία της Κύπρου. Οι πολύχρονες προσπάθειες Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, και αργότερα η τολμηρή στροφή προς την Ανεξαρτησία από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, συνιστούν ιδιαίτερα κεφάλαια στην ιστορία του νησιού.

Η Διασκεπτική Συνέλευση του 1948, οι μεγάλες απεργίες του ίδιου έτους, το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950, ο αγώνας της ΕΟΚΑ, δείχνουν ότι ο λαός προσπαθούσε, με διάφορους τρόπους και μεθόδους, να αμφισβητήσει τον βρετανικό έλεγχο της Κύπρου.

Οι Βρετανοί, πολύ έντεχνα, έθεσαν σε αντιπαράθεση τις δύο βασικές κοινότητες της Κύπρου, ήδη από τη δεκαετία του '30, ούτως ώστε να μην υπάρχει δυνατότητα συνεργασίας, για αποτίναξη της αποικιακής δύναμης, αλλά συνεχής αντιπαράθεση.

Όλες όμως οι προσπάθειες του λαού σκόνταφταν στις εσωτερικές διεργασίες και τα συμφέροντα των νατοϊκών συμμάχων, Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας. Αυτός ο στόχος, της διαίρεσης και της συντήρησης της αντιπαράθεσης, εξυπηρετήθηκε και αργότερα μέσα από τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Από την άλλη στην ελληνοκυπριακή πλευρά κυριαρχούσε ο εθναρχικός λόγος της Εκκλησίας της Κύπρου, ο οποίος λόγος κατευθυνόταν προς την Ελλάδα, αγνοώντας την ύπαρξη των Τουρκοκυπρίων. Σε ακριβώς αντίθετη πορεία βρισκόταν η τουρκοκυπριακή ηγεσία, η οποία με τη καθοδήγηση των Βρετανών αρχικά και την εμπλοκή της Τουρκίας αργότερα, απαιτούσε είτε την παραμονή της Κύπρου στη Μ. Βρετανία είτε την απόδοσή της στην Τουρκία. Κατά την διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ, το αίτημα των Τουρκοκυπρίων έγινε πιο έντονο, απαιτώντας διχοτόμηση (ταξίμι) σε αντιπαραβολή προς την Ένωση. Οπότε δεν είναι δύσκολο να κατανοήσει κάποιος ότι εδώ είχαμε ένα γάμο που δεν τον ήθελε η νύφη κι ο γαμπρός, αλλά τον επιδίωκαν τα πεθερικά και οι κουμπάροι.

Το κράτος λοιπόν, όπως φτιάχτηκε στηρίχτηκε πάνω στη λογική της διχοτόμησης. Μια απλή σύγκριση των συμφωνιών της Ζυρίχης - Λονδίνου με το σχέδιο Μακμίλαν που προηγήθηκε, δεν αφήνει καμία αμφιβολία για διαφορετικές εκτιμήσεις και συμπεράσματα.

Παρά τα ηρωικά κατορθώματα, τις πράξεις ανδρείας και αυτοθυσίας των αγωνιστών της ΕΟΚΑ, η εξέγερση της 1^{ης} Απριλίου 1955 μέσα σε εκείνες τις συγκεκριμένες συνθήκες, δεν επέφερε τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Η υπεραισιοδοξία των ηγετών του αγώνα και η αυταπάτη, πως μόνοι θα μπορούσαν να ρίξουν τους Βρετανούς στη θάλασσα, δεν άφηνε σε αυτούς περιθώρια αναζήτησης βοήθειας και αλληλεγγύης από ξένες χώρες. Με την παραγνώριση, ακόμα και την περιφρόνηση του τουρκοκυπριακού παράγοντα, διευκολύνθηκαν οι Βρετανοί να

προωθήσουν το «διαίρει και βασίλευε», να υποδαυλίσουν τις φυλετικές και θρησκευτικές διαφορές, να εξάψουν τα σοβινιστικά αισθήματα της τουρκοκυπριακής ηγεσίας και να ανάψουν τα φυλετικά μίσση. Δεν είναι τυχαίο που οι πιο φανατικοί πολέμιοι των αγωνιστών της ΕΟΚΑ ήταν Τουρκοκύπριοι, μέλη των αποικιακών δυνάμεων ασφαλείας. Έτσι, το 1958 μετά την ανακωχή, οι αποικιοκράτες κατόρθωσαν να οδηγήσουν τον κυπριακό λαό στο χείλος της αβύσσου, με τις καταστρεπτικές διακοινοτικές ταραχές. Η αντιπαράθεση Αριστεράς - Δεξιάς και Ελληνοκυπρίων – Τουρκοκυπρίων, που εντάθηκε με τον αγώνα της ΕΟΚΑ, αδυνάτιζε τη θέση και των Ελληνοκυπρίων αλλά και του συνόλου του κυπριακού λαού. Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο η αποικιακή δύναμη, προωθώντας ακόμη περισσότερο τα διαιρετικά στοιχεία ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

Η κατάληξη στην ανεξάρτητη Δημοκρατία της Κύπρου ήταν ένας συμβιβασμός, γιατί οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου που αποτελούν το θεμέλιο του νέου καθεστώτος απέκλειαν ρητά την Ένωση και οποιαδήποτε άλλη αλλαγή. Με την εγκαθίδρυση του νέου καθεστώτος επανήλθε ο τουρκικός παράγοντας στην Κύπρο μετά από 80 τόσα χρόνια. Η τουρκοκυπριακή μειονότητα αναγνωρίστηκε ως ξεχωριστή κοινότητα με ειδικά προνόμια που την έκαναν ικανή να διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στη διακυβέρνηση του τόπου. Οι Βρετανοί ιμπεριαλιστές, στερώντας τις στρατιωτικές τους βάσεις πάνω σε δική τους ιδιόκτητη γη, με απόλυτα κυριαρχικά δικαιώματα. Το καθεστώς που επιβλήθηκε με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου έχει σαν θεμέλιο το διαχωριστικό πνεύμα της διχοτόμησης της νήσου, με τη δημιουργία δύο χωριστών λαών.

Το κυπριακό σύνταγμα ήταν μια πηγή έντασης και καχυποψίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες από την αρχή της λειτουργίας του κράτους. Πολλές και σοβαρές διατάξεις δεν ήταν ξεκάθαρες και χρειάζονταν να διευκρινιστούν, όπως το θέμα του καταμερισμού των εξουσιών στην εκτελεστική εξουσία μεταξύ του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας και του Υπουργικού Συμβουλίου και το θέμα της συστάσεως χωριστών δημαρχείων. Μια άλλη συνταγματική διαφορά που σχετιζόταν με το δικαίωμα αρνησικυρίας του Τούρκου Αντιπροέδρου αναφύηκε στο θέμα του βαθμού ενότητας των κυπριακών στρατιωτικών δυνάμεων. Ακόμη μια συνταγματική διαφορά, σχετιζόμενη με τη χωριστή πλειοψηφία στη Βουλή, αναφύηκε πάνω στη φορολογική νομοθεσία. Μια άλλη διαφορά μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων είχε προκύψει από το άρθρο 123, 30 παράγραφος 1, του Συντάγματος, το οποίο καθορίζει όπως η Δημόσια Υπηρεσία αποτελείται από 70% Έλληνες και 30% Τούρκους.

Το δικαίωμα μονομερούς επέμβασης των εγγυητριών δυνάμεων ήταν το πιο αρνητικό σημείο των Συμφωνιών, διότι αφορά την ίδια την ανεξαρτησία του νεοσύστατου κράτους.

Παράρτημα

Βιβλιογραφία

1. Αβέρωφ - Τοσίτσας, Ε. (1981), *Ιστορία χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό, 1950-1963)*, Αθήνα: Εστία
2. Βλάχου, Α. (1980), *Δέκα χρόνια κυπριακού*, Αθήνα: Εστία
3. Γεωργής Γ. (1999), *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο. Από τον αλυτρωτισμό στον ανταποικιακό αγώνα*, Αθήνα:
4. Δίγκλης, Π. (2010), *Με τόλμη και παρρησία: Προσωπικές μαρτυρίες*, Λευκωσία: Επιφανίου.
5. Ιεροδιακόνου, Λ. (1976), *Το κυπριακό πρόβλημα - Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Αθήνα: Παπαζήσης.
6. Κατσιαούνης, Ρ. (2000), *Η Διασκεπτική 1946-1948: με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*, Λευκωσία: ΚΕΕ.
7. Κρανιδιώτης, Ν. (1981), *Δύσκολα Χρόνια, Κύπρος 1950-60*, Αθήνα: Εστία
8. Κρανιδιώτης, Ν. (1985), *Ανοχύρωτη Πολιτεία Κύπρος, 1960-1974*, τ. Α', Αθήνα: Εστία.
9. Κρανιδιώτης, Ν. (1987), *Οι διαπραγματεύσεις Μακαρίου – Χάρντιγκ*, Αθήνα: Ολκός.
10. Κτωρής, Σ. (2013), *Τουρκοκύπριοι: από το περιθώριο στον συνεταιρισμό (1923-1960)*, Αθήνα: Παπαζήσης
11. Οικονομίδης, Χρ. (1993), *Απομυθοποιημένη Ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία: Οικονομίδης.
12. Τενεκίδη, Κρανιδιώτη (1981), *Κύπρος Ιστορία Προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Αθήνα: Εστία.
13. Τερλεξής, Π. (2004), *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού*, Αθήνα: Κέδρος.
14. Τζεργιάς, Ν. Π. (2004), "Γλυκείας χώρας" ιστορία η Κύπρος - Από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τ. Β', Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
15. Τζεργιάς, Π. (1998), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*. Τόμος Α', Αθήνα: Libro.
16. Φάντης, Α. (1995), *Ο ενταφιασμός (ενός γλυκύτατου ονείρου) της ένωσης*, Λευκωσία.
17. Φάντης Α. (1999), *Κυπριακό 1960-1974: Αναζητώντας την Αλήθεια*, Μέρος Α', (1960-1968), Λευκωσία.
18. Χαραλάμπους, Ν. (2010), *Αναζητώντας την αυτογνωσία*, Λευκωσία.
19. Χριστοδουλίδης, Ν. (2009), *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού*, Αθήνα: Καστανιώτης.
20. Χριστοδούλου, Μ. (1987), *Η πορεία μιας εποχής: η Ελλάδα, η Κυπριακή ηγεσία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Αθήνα: Φλώρος
21. Χριστοδούλου, Μ. (1995), *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, τ. Α' - Β', Λευκωσία: Πρόοδος
22. Χριστοδούλου, Μ. (1996), *Διχοτόμηση*, Λευκωσία: Πρόοδος

23. Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', τ. Α' - Ε', (1991), Λευκωσία

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. Ανεξάρτητος
2. Ελευθερία
3. Έθνος
4. Καθημερινή

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ / ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. Παπαδημήτρη, Π. (1979), *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*, Λευκωσία: Επιφανίου.
2. Νέος Δημοκράτης (1960), Τεύχη 1 - 2, Λευκωσία: Σταυρινίδης και Υιοί.
3. Κ.Κ.Ε, *Επίσημα κείμενα, Τόμος Η'*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1997.
4. Άπαντα Μακαρίου
5. Κληρίδης, Γ. (1988), *Η κατάθεσή μου. Τόμος Α'*, Λευκωσία: Εκδόσεις «Αλήθεια».
6. Έκδοση Κ. Ε. ΑΚΕΛ (2014), *Πολιτικές αποφάσεις και Ψηφίσματα Συνεδρίων*, Λευκωσία: PRINTCO LTD.